

Kantoren in cijfers 2018

Statistiek van de
Nederlandse kantorenmarkt

NVM
Business

Kantoren in cijfers 2018

Statistiek van de Nederlandse kantorenmarkt

Drs. R.L. Bak

Colofon

Samenstelling

R.L. Bak

Grafische vormgeving en illustraties

Kaartbeeld, Scherpenzeel

Omslag

PROOF the alignment company, Amsterdam

Fotografie

Ronald Tilleman 4, 28, 40, 54, 60

Studio De Nooyer 24

© copyright 2019 – drs R.L. Bak – Zeist

Bronvermelding is verplicht

Bestelinformatie

Verkrijgbaar bij:

NVM Business

Fakkelstede 1

3431 HZ Nieuwegein

Telefoon: (030) 608 51 85

Woord vooraf

Behoudens enkele kleine wijzigingen is deze zestiende uitgave van Kantoren in Cijfers qua opzet gelijk aan haar voorgangers. Ook in deze editie hebben door de auteur verzamelde gegevens als voornaamste informatiebron gefungeerd. De verwachting mag worden uitgesproken dat onderhavige publicatie opnieuw in een behoefte voorziet en dat de bijeengebrachte cijfers het onderzoek en de beleidsvoering op het gebied van logistiek vastgoed vergemakkelijken.

Zeist

Drs. R.L. Bak

Inhoud

Woord vooraf	3	
Lijst van tabellen	7	
Voorraad	9	
Bouwkosten	25	
Vraag	29	
Aanbod	41	
Huurprijzen	49	
Beleggingen	55	
Rendementen	61	
Bijlage		5
Grote gemeenten in Nederland	65	
Indeling van Nederland in Corop-gebieden	66	
Trefwoordenregister	67	

Lijst van tabellen

Voorraad

- 1 Voorraad kantoorruimte per provincie
- 2 Voorraad kantoorruimte per landsdeel
- 3 Onttrekking aan de voorraad
- 4 Nieuwbouw van kantoorruimte per provincie
- 5 Voorraad kantoorruimte per gemeente
- 6 Onttrekking aan de voorraad

Bouwkosten

- 1 Richtprijzen bouwkosten kantoren
- 2 Samengestelde materiaal- en loonkosten van nieuwbouw kantoren

Vraag

- 1 Vraag naar kantoorruimte per provincie
- 2 Vraag naar kantoorruimte per landsdeel
- 3 Vraag naar kantoorruimte per bedrijfstak/-klasse

7

Aanbod

- 1 Aanbod van kantoorruimte per provincie
- 2 Aanbod van kantoorruimte naar leeftijd per provincie
- 3 Aanbod van kantoorruimte per landsdeel

Huurprijzen

- 1 Gemiddelde huurprijs van bestaande kantoorruimte per landsdeel
- 2 Mediane werkplekkosten in kantoorgebouwen

Beleggingen

- 1 Beleggingen in kantoren per provincie
- 2 Beleggingen in kantoren naar type belegger

Rendementen

- 1 Gemiddelde bruto aanvangsrendementen van kantoren
- 2 Rendement op kantoren

THE
BRIDGE

J.P. COENSTRAAT
7-10

BRIDGE

P VISITORS →

!

Voorraad

Als basismateriaal voor de statistiek over de kantorenvoorraad dienen data die zijn verkregen door eigen waarneming, waarbij de grootte van de voorraad alsmede de samenstelling ervan jaarlijks door een plaatselijke inventarisatie per woonkern wordt vastgesteld. Een belangrijk hulpmiddel is daarnaast de Basisregistraties Adressen en Gebouwen (BAG), een door het Kadaster beheerde objectendatabase.

Alleen kantoorpanden met een oppervlakte boven de 500 vierkante meter worden geïnventariseerd. Als oppervlakte-eenheid wordt het verhuurbaar vloeroppervlak (v.v.o.) genomen. Ultimo 2017 telde Nederland 15.020 kantoorgebouwen.

In tabel 5 van deze publicatie zijn uitsluitend die gemeenten opgenomen met een kantorenvoorraad van 10.000 vierkante meter en meer.

Tegen de 'voorraad' kunnen ook andere statistische gegevens worden afgezet, zoals het 'aanbod' voor de berekening van de leegstand en de 'vraag' voor de vaststelling van de verhuisdynamiek.

Begripsomschrijvingen

Kantoor

Onder een kantoor wordt verstaan een ruimtelijk zelfstandige eenheid die grotendeels in gebruik is of te gebruiken is voor bureaugebonden werkzaamheden of ondersteunende activiteiten. De definitie van het begrip kantoor als een ruimtelijk zelfstandige eenheid betekent dat kantoren in fabrieken, bedrijfsgebouwen, ziekenhuizen en universiteiten buiten de statistiek worden gelaten.

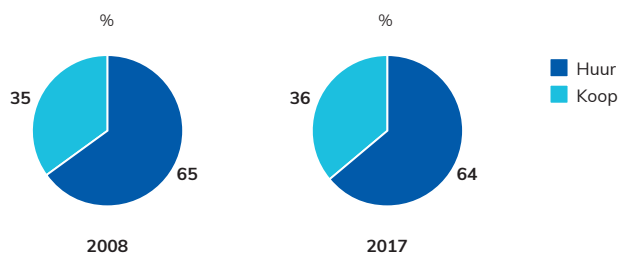
Verhuurbaar vloeroppervlak

Dit is het bruto vloeroppervlak minus het constructieoppervlak, de verticale verkeersruimten en de installatieruimten. De omschrijving van het verhuurbaar vloeroppervlak is vastgelegd in de NEN 2580. Als vuistregel kan gelden dat van het bruto vloeroppervlak ongeveer 86 procent verhuurbaar is.

Voorraad

Met voorraad wordt bedoeld het totaal van leegstaande en in gebruik zijnde kantoren. Ook kantoren die op het moment van registratie nog in aanbouw zijn, worden tot de voorraad gerekend.

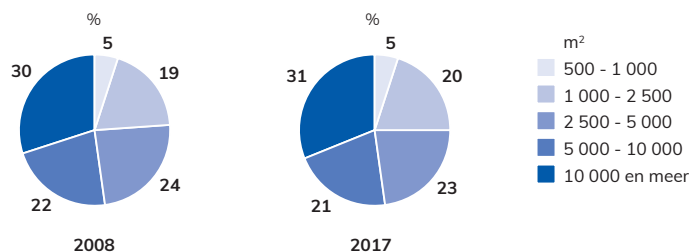
Voorraad kantoorruimte naar eigendomssituatie

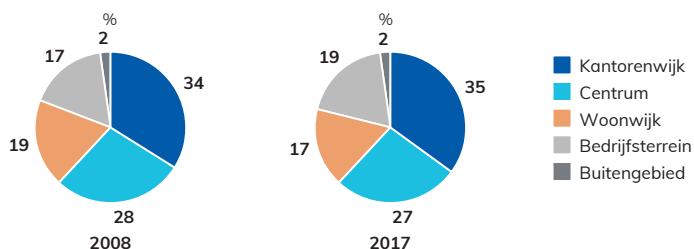
10

Voorraad

Voorraad kantoorruimte naar gebouwgrootte

Voorraad kantoorruimte naar locatietype

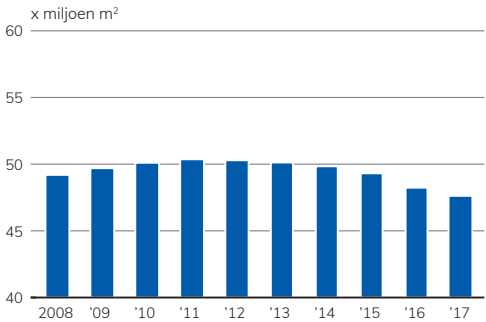
1 Voorraad kantoorruimte per provincie, 31 december

	2009 m ²	2011	2013	2015	2017
Groningen	1.267.500	1.255.500	1.217.500	1.183.500	1.150.000
Friesland	997.000	1.006.000	1.002.000	993.000	934.500
Drenthe	664.500	665.500	666.500	674.000	636.000
Overijssel	2371.000	2.465.000	2.506.500	2.486.500	2.450.500
Gelderland	4070.500	4.184.500	4.165.000	4.057.000	3.838.500
Utrecht	6113.500	6.191.500	6.141.000	6.040.500	5.945.000
Flevoland	928.000	931.000	926.000	920.000	858.500
Noord-Holland	11.626.500	11.683.500	11.566.000	11.234.000	10.901.000
Zuid-Holland	13.577.000	13.817.000	13.835.000	13.644.000	12.928.000
Zeeland	464.500	466.500	466.500	461.000	476.500
Noord-Brabant	5.580.000	5.630.000	5.595.000	5.534.000	5.435.000
Limburg	2.035.000	2.067.000	2.097.000	2.084.500	2.067.500
Nederland	49.695.000	50.363.000	50.184.000	49.312.000	47.621.000

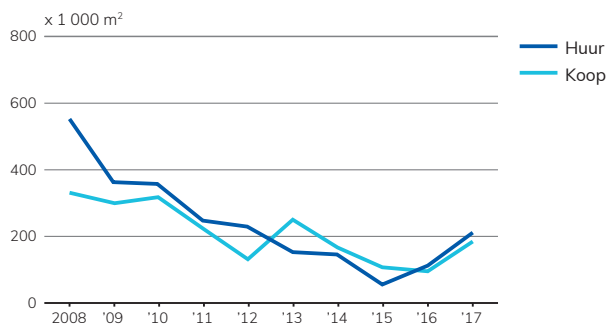
11

Voorraad

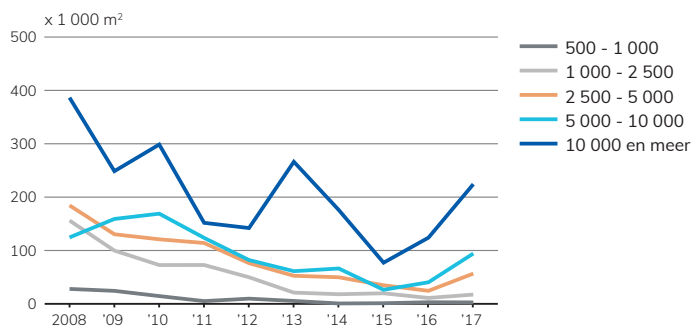
Ontwikkeling van de voorraad kantoorruimte,
31 december

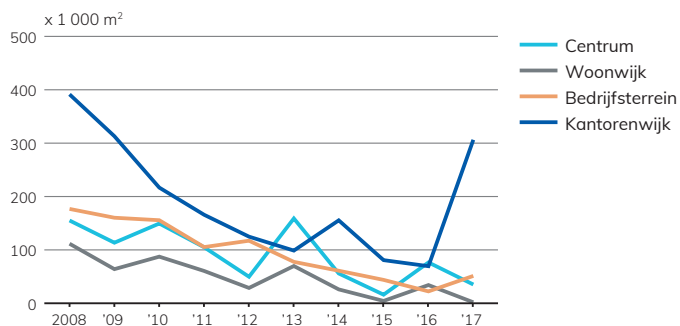
Nieuwbouw van kantoorruimte naar eigendomssituatie

Nieuwbouw van kantoorruimte naar gebouwgrootte

Nieuwbouw van kantoorruimte naar locatietype

2 Voorraad kantoorruimte per landsdeel, 31 december

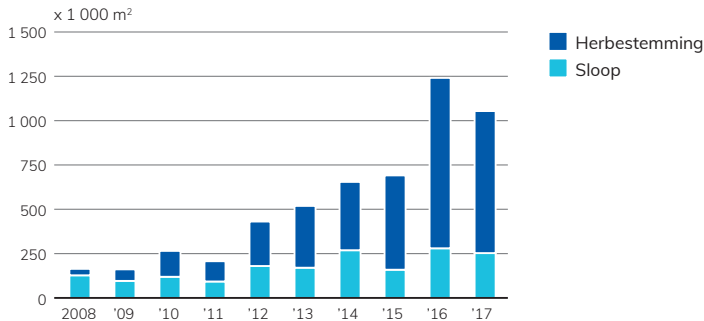
	2009 m ²	2011	2013	2015	2017
<i>Noord-Nederland</i>					
Assen	299.500	301.000	303.000	312.000	278.500
Groningen	1.008.500	989.500	948.500	910.000	876.500
Leeuwarden	609.000	605.500	601.500	596.500	543.500
<i>Oost-Nederland</i>					
Apeldoorn	700.500	739.000	735.000	670.000	620.500
Arnhem	1.115.500	1.136.500	1.119.500	1.092.500	974.000
Enschede	433.500	464.500	469.500	460.500	458.000
Hengelo	274.000	278.500	289.000	284.000	286.000
Nijmegen	490.500	487.000	484.500	475.000	454.000
Zwolle	734.000	755.500	757.000	746.500	724.500
<i>Midden-Nederland</i>					
Almere	598.000	603.500	602.500	595.500	548.000
Amersfoort	853.500	862.000	862.000	857.500	819.000
Utrecht	2.658.000	2.739.500	2.720.500	2.653.000	2.708.500
<i>West-Nederland</i>					
Amsterdam	6.160.000	6.147.000	6.064.500	5.897.000	5.913.500
Den Haag	4.151.500	4.170.000	4.066.500	4.007.000	3.757.500
Haarlemmermeer	1.402.000	1.425.000	1.449.000	1.422.500	1.380.000
Rotterdam	3.456.000	3.567.000	3.572.000	3.550.000	3.330.500
<i>Zuid-Nederland</i>					
Breda	696.000	703.500	739.000	728.500	747.000
Den Bosch	944.000	965.000	965.000	935.000	910.000
Eindhoven	1.630.500	1.635.000	1.542.500	1.521.000	1.480.000
Heerlen	467.000	467.000	435.500	440.500	438.000
Maastricht	494.500	497.000	492.000	490.500	487.000
Tilburg	487.500	489.500	496.500	478.500	465.000

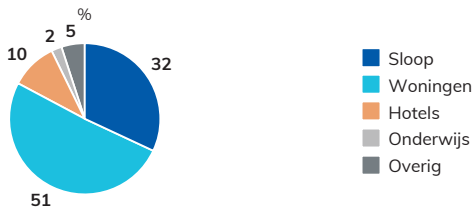
3 Onttrekking aan de voorraad

	2009 m ²	2011	2013	2015	2017
Nederland waarvan	159.000	205.000	517.000	689.000	1.052.000
Amsterdam	28.000	51.500	101.000	159.500	103.500
Den Haag	2.500	8.500	139.500	34.500	79.500
Rotterdam	14.500	7.500	37.000	11.000	68.000
Utrecht	-	3.000	40.500	28.500	53.500

Onttrekking aan de voorraad

Onttrekking aan de voorraad naar bestemming, 2008-2017

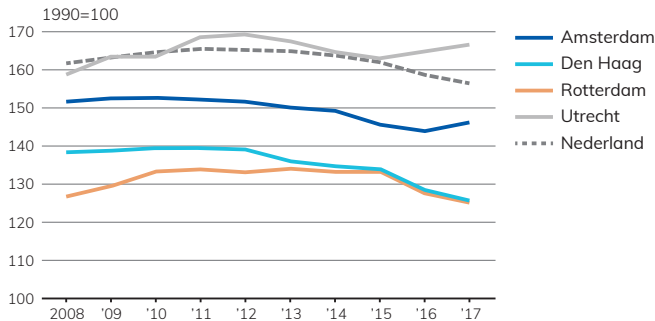

4 Nieuwbouw van kantoorruimte per provincie

	2009 m ²	2011	2013	2015	2017
Groningen	49.000	24.000	-	1.500	-
Friesland	25.000	1.500	-	-	-
Drenthe	10.500	1.000	4.000	2.500	-
Overijssel	15.500	51.500	46.500	2.500	12.000
Gelderland	61.000	86.000	3.500	14.500	11.500
Utrecht	120.000	97.000	17.000	8.000	87.500
Flevoland	18.500	3.000	4.500	-	-
Noord-Holland	125.500	69.500	65.000	43.000	220.000
Zuid-Holland	163.000	67.500	178.000	38.500	20.000
Zeeland	500	-	-	500	18.500
Noord-Brabant	66.500	45.500	38.500	46.000	23.500
Limburg	7.000	20.500	49.000	2.000	1.000
Nederland	662.000	467.000	406.000	159.000	394.000

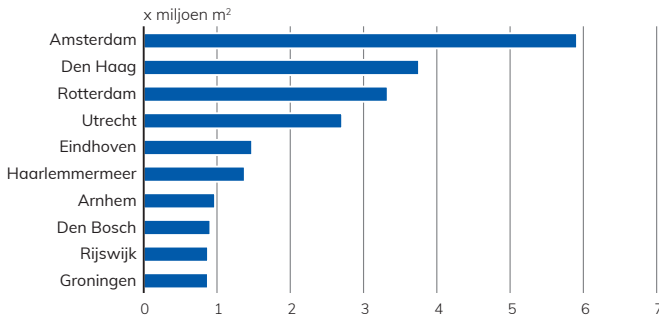
15

Ontwikkeling van de voorraad in de vier grote steden

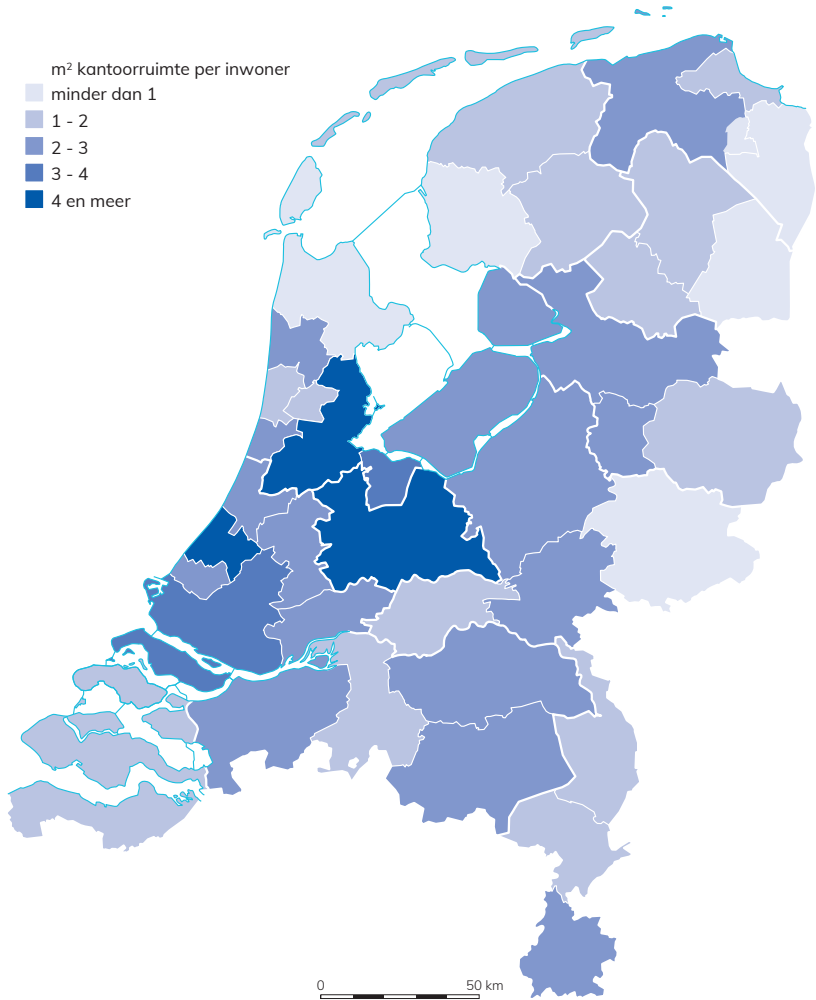

Voorraad

Gemeenten met grootste voorraad kantoren, 31 december 2017

Omvang kantorenavoorraad per Corop-gebied

5 Voorraad kantoorruimte per gemeente, 31 december 2017

	voorraad kantoorruimte m ²	inwoners ¹	kantoorruimte per inwoner m ²	aandeel huursector %
Aalsmeer	31.000	31.500	1,00	40
Alblasserdam	17.000	20.015	0,85	47
Albrandswaard	29.000	25.220	1,15	77
Alkmaar	361.500	108.470	3,35	63
Almelo	219.000	72.630	3,00	55
Almere	548.000	203.990	2,70	76
Alphen aan den Rijn	160.000	109.680	1,45	63
Amersfoort	819.000	155.225	5,30	81
Amstelveen	536.500	89.870	5,95	69
Amsterdam	5.913.500	854.045	6,90	84
Apeldoorn	620.500	161.155	3,85	42
Appingedam	12.000	11.800	1,00	29
Arnhem	974.000	157.225	6,20	67
Assen	278.500	67.710	4,10	42
Baarn	87.000	24.630	3,55	73
Barendrecht	110.500	48.475	2,30	61
Barneveld	99.500	57.340	1,75	70
Beek (L)	82.000	15.895	5,15	72
Bergen op Zoom	95.500	66.355	1,45	49
Berkelland	11.500	44.030	0,25	22
Best	95.500	29.495	3,25	47
Beuningen	15.000	25.800	0,60	70
Beverwijk	45.500	41.075	1,10	67
Binnenmaas	13.500	29.100	0,45	43
Bladel	12.500	20.145	0,60	7
Bloemendaal	11.000	23.210	0,45	36
Bodegraven-Reeuwijk	62.000	33.950	1,85	63
Borne	13.000	23.125	0,55	32
Boxmeer	39.000	28.855	1,35	10
Boxtel	52.000	30.670	1,70	47
Breda	747.000	183.450	4,05	66
Brielle	10.500	17.040	0,60	34
Bronckhorst	11.000	36.350	0,30	9
Brunssum	14.000	28.240	0,50	5
Bunnik	91.000	15.215	6,00	64
Bunschoten	22.500	21.265	1,05	40
Capelle aan den IJssel	483.000	66.855	7,20	87
Coevorden	23.500	35.300	0,65	6
Cuijk	22.500	24.910	0,90	32
Culemborg	75.000	28.195	2,65	39
De Bilt	134.000	42.845	3,15	52
De Fryske Marren	20.500	51.740	0,40	35
De Ronde Venen	41.500	43.620	0,95	30
Delft	378.500	102.255	3,70	61
Delfzijl	39.500	24.865	1,60	10
Den Bosch	910.000	153.435	5,95	73
Den Haag	3.757.500	532.560	7,05	52
Den Helder	70.000	55.760	1,25	25
Deurne	21.500	32.135	0,65	25
Deventer	363.500	99.655	3,65	60
Diemen	177.000	28.120	6,30	74
Dinkelland	14.000	26.290	0,55	11

	voorraad kantoorruimte m ²	inwoners ¹	kantoorruimte per inwoner m ²	aandeel huursector %
Doetinchem	139.000	57.380	2,40	45
Dongen	15.500	25.775	0,60	6
Dongeradeel	13.000	23.790	0,55	32
Dordrecht	303.000	118.425	2,55	55
Drimmelen	10.000	27.065	0,35	30
Dronten	20.000	40.735	0,50	49
Druten	12.500	18.700	0,65	43
Duiven	49.500	25.440	1,95	40
Edam-Volendam	13.000	35.955	0,35	33
Ede	247.500	114.680	2,15	68
Eindhoven	1.480.000	229.125	6,45	79
Emmen	112.000	107.190	1,05	45
Enschede	458.000	158.260	2,90	56
Ermelo	12.500	26.795	0,45	55
Etten-Leur	73.000	43.530	1,70	57
Geertruidenberg	12.000	21.515	0,55	41
Geldermalsen	26.500	26.820	1,00	36
Geldrop-Mierlo	17.000	39.250	0,45	11
Gemert-Bakel	17.500	30.340	0,60	5
Gennep	11.500	17.050	0,65	5
Gilze en Rijen	48.500	26.315	1,85	55
Goeree-Overflakkee	21.000	49.130	0,45	11
Goes	106.500	37.635	2,85	44
Gooise Meren	128.000	57.335	2,25	66
Gorinchem	129.000	36.285	3,55	55
Gouda	332.000	72.700	4,55	70
Groningen	876.500	202.810	4,30	64
Haaksbergen	13.500	24.290	0,55	23
Haarlem	475.000	159.710	2,95	52
Haarlemmerliede en Spaarnwoude	21.500	5.865	3,65	80
Haarlemmermeer	1.380.000	147.280	9,35	82
Hardenberg	42.000	60.540	0,70	17
Harderwijk	85.500	46.830	1,85	59
Hardinxveld-Giessendam	24.000	17.960	1,35	55
Haren	26.000	19.860	1,30	39
Heemskerk	20.500	39.145	0,50	37
Heemstede	23.000	27.080	0,85	67
Heerenveen	107.000	50.190	2,15	56
Heerhugowaard	98.000	55.850	1,75	52
Heerlen	438.000	86.760	5,05	58
Hellendoorn	21.500	35.795	0,60	22
Hellevoetsluis	15.000	39.990	0,40	28
Helmond	163.500	90.905	1,80	54
Hendrik-Ido-Ambacht	21.000	30.675	0,70	55
Hengelo	286.000	80.595	3,55	53
Heumen	12.000	16.460	0,75	57
Heusden	21.000	43.725	0,50	47
Hillegom	12.500	21.810	0,55	26
Hilversum	533.000	89.520	5,95	69
Hof van Twente	19.500	34.930	0,55	10
Hoogeveen	73.000	55.675	1,30	37
Hoorn	110.000	72.805	1,50	43

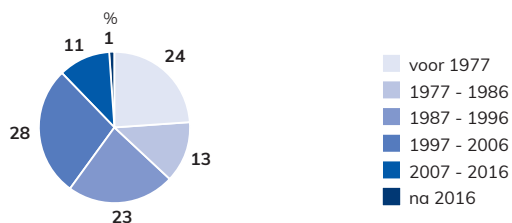
	voorraad kantoorruimte m ²	inwoners ¹	kantoorruimte per inwoner m ²	aandeel huursector %
Houten	229.500	49.580	4,65	80
Huizen	79.000	41.370	1,90	36
Hulst	12.000	27.470	0,45	6
IJsselstein	34.500	34.300	1,00	60
Kaag en Braassem	24.000	26.625	0,90	47
Kampen	27.500	53.260	0,50	17
Katwijk	37.000	64.955	0,55	35
Kerkrade	68.000	45.825	1,50	72
Krimpen aan den IJssel	29.500	29.305	1,00	51
Krimpenerwaard	19.500	55.645	0,35	15
Landgraaf	20.000	37.610	0,55	5
Langedijk	14.500	27.835	0,50	41
Lansingerland	54.000	61.155	0,90	28
Laren	16.500	11.145	1,50	72
Leek	21.000	19.670	1,05	33
Leeuwarden	543.500	122.415	4,45	45
Leiden	519.000	124.305	4,20	70
Leiderdorp	65.500	27.195	2,40	40
Leidschendam-Voorburg	157.500	74.945	2,10	64
Lelystad	227.000	77.390	2,95	49
Leudal	10.500	35.855	0,30	5
Leusden	156.500	29.755	5,25	57
Lisse	29.500	22.745	1,30	58
Lochem	26.000	33.575	0,75	42
Maassluis	31.000	32.520	0,95	26
Maastricht	487.000	122.725	3,95	58
Medemblik	29.000	44.480	0,65	33
Meerijstad	101.000	80.150	1,25	32
Meppel	90.500	33.410	2,70	57
Middelburg	146.500	48.305	3,05	27
Midden-Delfland	13.000	19.340	0,65	5
Midden-Drenthe	10.000	33.170	0,30	5
Midden-Groningen	44.500	60.955	0,75	18
Moerdijk	50.500	36.965	1,35	36
Molenwaard	13.500	29.295	0,45	9
Montferland	16.000	35.625	0,45	12
Neerijnen	21.500	12.395	1,75	78
Nieuwegein	452.000	62.425	7,25	79
Nijkerk	105.000	42.305	2,50	48
Nijmegen	454.000	175.950	2,60	59
Nissewaard	85.500	84.595	1,00	53
Noordenveld	12.000	32.370	0,35	5
Noordoostpolder	45.500	46.625	1,00	26
Noordwijk	60.000	26.055	2,30	55
Nuenen, Gerwen en Nederwetten	12.000	23.020	0,50	33
Nunspeet	17.000	27.115	0,65	56
Oegstgeest	27.000	23.885	1,15	63
Oirschot	13.500	18.560	0,75	29
Oisterwijk	19.000	26.130	0,75	36
Oldambt	39.500	38.075	1,05	13
Oldenzaal	64.000	31.915	2,00	49
Ommen	15.000	17.630	0,85	7

	voorraad kantoorruimte m ²	inwoners ¹	kantoorruimte per inwoner m ²	aandeel huursector %
Oost Gelre	23.500	29.670	0,80	28
Oosterhout	133.500	55.145	2,40	59
Ooststellingwerf	10.500	25.460	0,40	5
Opsterland	12.000	29.755	0,40	9
Oss	114.500	90.950	1,25	47
Oud-Beijerland	30.500	24.300	1,25	47
Ouder-Amstel	96.500	13.495	7,15	93
Overbetuwe	43.000	47.480	0,90	45
Papendrecht	79.500	32.265	2,45	21
Peel en Maas	15.000	43.310	0,35	7
Pijnacker-Nootdorp	25.500	53.635	5,00	27
Purmerend	102.000	79.985	1,30	56
Putten	13.000	24.315	0,55	32
Raalte	26.500	37.160	0,70	17
Renkum	26.500	31.340	0,85	75
Renswoude	12.500	5.175	2,40	5
Rheden	51.500	43.525	1,20	51
Ridderkerk	79.000	45.790	1,75	50
Rijssen-Holten	52.000	38.095	1,35	27
Rijswijk	878.000	52.210	16,80	65
Roermond	229.000	57.760	3,95	44
Roosendaal	99.500	77.000	1,30	53
Rotterdam	3.330.500	638.710	5,20	79
Schagen	41.500	46.380	0,90	27
Schiedam	222.500	77.905	2,85	63
Schouwen-Duiveland	24.500	33.685	0,75	6
Sittard-Geleen	241.000	92.955	2,60	39
Sliedrecht	83.500	25.020	3,35	57
Sluis	12.000	23.525	0,50	11
Smallingerland	109.000	55.890	1,95	48
Soest	65.000	46.090	1,40	45
Someren	10.000	19.120	0,50	18
Son en Breugel	80.500	16.755	4,80	69
Stadskanaal	11.500	32.260	0,35	11
Steenbergen	10.500	24.780	0,40	6
Steenwijkerland	27.000	43.770	0,60	37
Stein	28.000	24.985	1,10	26
Stichtse Vecht	135.000	64.515	2,10	89
Sudwest Fryslan	73.500	89.595	0,80	32
Terneuzen	108.000	54.440	2,00	32
Teylingen	37.000	36.585	1,00	43
Tholen	10.000	25.585	0,40	5
Tiel	90.500	41.465	2,20	30
Tilburg	465.000	215.520	2,15	55
Twenterand	21.500	33.905	0,65	9
Tynaarlo	24.500	33.460	0,75	42
Uden	49.500	41.725	1,20	38
Uithoorn	52.000	29.445	1,75	26
Utrecht	2.708.500	347.485	7,80	71
Utrechtse Heuvelrug	101.000	49.315	2,05	53
Valkenswaard	38.500	30.655	1,25	42
Veendam	57.000	27.510	2,05	29

	voorraad kantoorruimte m ²	inwoners ¹	kantoorruimte per inwoner m ²	aandeel huursector %
Veenendaal	197.500	64.920	3,05	73
Veldhoven	128.000	44.925	2,85	39
Velsen	124.500	67.830	1,85	34
Venlo	240.500	101.190	2,40	42
Venray	49.000	43.340	1,15	16
Vijfheerenlanden	133.500	40.995	3,25	75
Vlaardingen	89.000	72.050	1,25	39
Vlissingen	39.000	44.485	0,90	22
Voorschoten	18.000	25.455	0,70	45
Voorst	11.500	24.310	0,45	21
Vught	33.500	26.420	1,25	45
Waalre	33.000	17.075	1,95	87
Waalwijk	84.500	47.725	1,75	33
Waddinxveen	49.000	27.580	1,80	61
Wageningen	206.000	38.410	5,35	27
Wassenaar	67.500	26.085	2,60	58
Weert	80.500	49.855	1,60	55
Weesp	66.000	19.145	3,45	63
Westland	110.500	107.490	1,05	41
Weststellingwerf	12.500	25.720	0,50	5
Wijchen	22.500	40.845	0,55	37
Winterswijk	27.500	28.985	0,95	45
Woerden	216.000	51.760	4,15	79
Wormerland	11.000	15.995	0,70	61
Woudenberg	10.500	13.020	0,80	30
Woudrichem	10.000	14.635	0,70	5
Zaanstad	226.000	154.865	1,45	61
Zaltbommel	80.500	28.015	2,85	71
Zeewolde	18.000	22.405	0,80	31
Zeist	295.500	63.320	4,65	49
Zevenaar	54.500	43.400	1,25	39
Zoetermeer	608.000	124.695	4,90	70
Zoeterwoude	26.000	8.430	3,10	53
Zuidplas	22.500	41.880	0,55	60
Zutphen	96.500	47.535	2,05	38
Zwartewaterland	13.000	22.470	0,60	23
Zwijndrecht	86.000	44.585	1,95	37
Zwolle	724.500	126.115	5,75	67

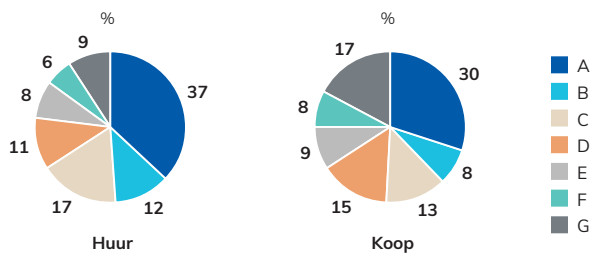
Voorraad kantoorruimte naar bouwperiode, 31 december 2017

22

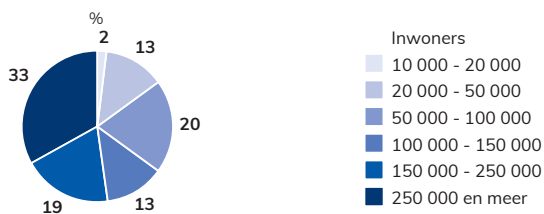
Voorraad

Voorraad kantoorruimte met energielabel, 31 december 2017

Bron: Agentschap NL; bewerking: Bak

Voorraad kantoorruimte naar gemeentegrootte, 31 december 2017

6 Onttrekking aan de voorraad 2008–2017

	sloop %	wonen	herbestemming		overig
			hotel	onderwijs	
Naar locatietype					
Centrum	23	35	30	32	27
Woonwijk	30	35	22	14	22
Bedrijventerrein	13	6	5	-	14
Kantorenwijk	32	24	43	54	33
Buitengebied	2	-	-	-	4
Naar bouwperiode					
voor 1950	14	9	14	9	23
1950-1959	3	3	1	-	6
1960-1969	13	13	9	8	1
1970-1979	35	28	17	11	30
1980-1989	32	26	16	29	20
1990-1999	3	15	30	42	17
2000-2009	1	6	11	-	1
2009 en later	-	-	1	-	1
Naar gebouwgrootte					
500-999	-	1	-	1	2
1000-2499	11	13	8	6	25
2500-4999	23	26	19	21	26
5000-9999	31	26	41	42	27
10000 en meer	35	34	32	30	20
Naar eigendom					
Huur	47	75	90	63	51
Koop	53	25	10	37	49

23

Voorraad

Bouwkosten

Gemakkelijk hanteerbare kostengetallen waarmee men snel bouwkosten van kantoren kan bepalen, zijn te vinden in de taxatieboekjes van BIM Media. Daarin wordt een onderscheid gemaakt tussen vierkante kantoren en recht-hoekige kantoren. Bij het bepalen van de kosten wordt uitgegaan van normale bouwconstructies, dat wil zeggen draagconstructies met stabilisatiewand, een gevel die voor 30 procent uit gevelopeningen bestaat en een inpandige technische ruimte die 7 procent van het vloeroppervlak voor haar rekening neemt. Verder is vanaf drie verdiepingen rekening gehouden met een dakopbouw voor technische installaties en één of meerdere liften. De technische installaties bestaan onder andere uit een centraal gasgestookte installatie, ventilatievoorziening met verwarming maar zonder koeling, pvc-riolering, centrale kracht- en lichtinstallatie inclusief armaturen, brandbeveiliging en inclusief vaste sanitaire voorzieningen.

Een betrouwbaar beeld van de kostenontwikkelingen in de bouw geven de BDB-indexcijfers. Deze cijfers – al decennialang een standaard voor de bouwwereld – worden maandelijks berekend door het Bureau Documentatie Bouwwezen. De BDB-cijfers zijn zogeheten input-indexcijfers. Dat wil zeggen dat wordt uitgegaan van een pakket van vaststaande hoeveelheden materialen, manuren en indirecte kosten. Materiaalprijzen worden verkregen door een halfjaarlijkse materialenquête. Bij de berekening van de BDB-indexcijfers voor kantoren wordt uitgegaan van een gebouw van 4600 vierkante meter in drie bouwlagen.

Begripsomschrijvingen

Bouwkosten

Bouwkosten zijn kosten die voortvloeien uit aangegane verplichtingen ten behoeve van de realisering van een bouwproject tot en met de oplevering van het gebouw. Bouwkosten omvatten directe kosten en indirecte kosten en zijn exclusief grondkosten, projectgebonden bedrijfskosten, losse inrichting en bedrijfsinstallaties, bijkomende bouwen projectkosten en BTW. Directe kosten omvatten bouwkundige werken, inclusief bodemvoorzieningen en paalfundering van 9 meter, gebouwinstallaties en vaste inrichtingen. Indirecte kosten zijn algemene bouwplaatskosten, algemene bedrijfskosten, winst en risico

25

Netto vloeroppervlakte (nvo)

Dit is de bruto vloeroppervlakte minus de oppervlakten van de begrenzendende, opgaande scheidingsconstructies zoals muren.

1 Richtprijzen bouwkosten kantoren

	2016 bvo €/ m ²	nvo	2017 bvo	nvo	2018 bvo	nvo
Vierkante kantoren						
Drielaags						
1 480 m ²	1.090	1.165	1.095	1.165	1.195	1.275
1 995 m ²	1.060	1.120	1.070	1.130	1.165	1.230
2 595 m ²	1.025	1.075	1.035	1.085	1.125	1.180
Vierlaags						
1 385 m ²	1.140	1.230	1.120	1.210	1.225	1.320
1 970 m ²	1.100	1.170	1.085	1.160	1.185	1.260
3 455 m ²	1.005	1.055	1.010	1.060	1.095	1.150
Vijflaags						
4 590 m ²	982	1.030	990	1.035	1.080	1.130
Zeslaags						
9.800 m ²	931	964	942	976	1.020	1.055
16 600 m ²	886	910	899	924	973	1.000
Rechthoekige kantoren						
Drielaags						
2 620 m ²	1.085	1.155	1.090	1.160	1.190	1.260
3 250 m ²	1.050	1.100	1.060	1.115	1.150	1.210
5 360 m ²	970	1.005	982	1.020	1.065	1.105
Vierlaags						
1 480 m ²	1.190	1.290	1.170	1.270	1.280	1.385
2 290 m ²	1.120	1.245	1.115	1.235	1.215	1.350
3 500 m ²	1.060	1.125	1.055	1.120	1.150	1.220
Vijflaags						
5 415 m ²	1.000	1.055	1.010	1.060	1.095	1.155
Twaalflaags						
9 600 m ²	1.115	1.170	1.110	1.170	1.210	1.275
15 715 m ²	1.100	1.165	1.095	1.155	1.195	1.265

Bron: BIM Media; bewerking: Bak

2 Samengestelde materiaal- en loonkosten van nieuwbouw kantoren

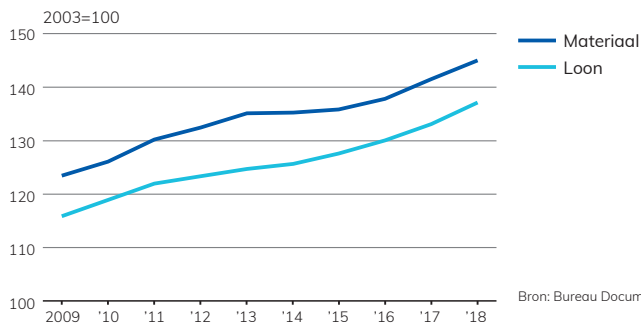
	2010 januari 2003=100	2012	2014	2016	2018
Januari	122,0	128,1	131,9	133,4	140,2
Februari	122,1	128,0	131,9	133,5	140,5
Maart	122,4	128,1	131,5	133,6	140,6
April	123,0	128,7	131,2	133,4	141,0
Mei	123,3	128,7	131,3	134,3	141,0
Juni	123,0	128,7	131,3	134,4	141,0
Juli	123,2	128,6	130,8	134,5	141,0
Augustus	123,4	129,0	130,8	134,5	142,1
September	123,5	128,9	130,9	134,5	142,3
Oktober	123,9	129,0	131,3	134,5	142,3
November	124,1	128,9	131,2	134,8	142,3
December	124,4	128,9	131,1	135,0	142,5
Jaar	123,2	128,6	131,3	134,2	141,4

Bron: Bureau Documentatie Bouwwezen

27

Bouwkosten

Bouwkosten

Bron: Bureau Documentatie Bouwwezen

Vraag

In tegenstelling tot de hier gepresenteerde cijfers geven de meeste statistieken ter zake van de vraag maar zeer beperkte informatie; men registreert namelijk uitsluitend de vraag op de vrije markt. In deze publicatie omvat de vraag naar kantoren zowel ruimten die op de vrije markt worden verhuurd en verkocht als gebouwen die door gebruikers zelf voor eigen rekening worden neergezet, de zogenoemde eigenbouw. De vraag wordt geregistreerd in het jaar waarin tussen partijen wilsovereenstemming is bereikt of – in geval van nieuwbouw voor eigen gebruik – zodra de bouw daadwerkelijk is begonnen.

De vraagcijfers die in deze publicatie worden vermeld, zijn totstandgekomen door integratie van gegevens uit verschillende bronnen, waarbij Vastgoedmarkt en PropertyNL als voornaamste bron hebben gefungeerd.

Begripsomschrijvingen

A-locatie

Een A-locatie is een openbaar vervoerlocatie in een stadscentrum, dicht bij een centraal station. In het algemeen is een dergelijke locatie minder goed bereikbaar met de auto en zijn er relatief beperkte parkeermogelijkheden.

B-locatie

Een B-locatie is een gemengde openbaar vervoerlocatie en autolocatie, gelegen dicht bij een voorstadstation of bij een knooppunt van hoogwaardig openbaar vervoer (metro, sneltram). Een B-locatie heeft vaak een snelle aansluiting op het hoofdwegennet en beschikt over goede parkeermogelijkheden.

C-locatie

Een C-locatie is een autolocatie aan de rand van de stad met een directe aansluiting op het hoofdwegennet. Een C-locatie is in het algemeen minder goed bereikbaar met het openbaar vervoer.

Nieuwbouw

Hiertoe worden gerekend kantoren die niet ouder zijn dan twee jaar en kantoren die nog niet eerder in gebruik zijn geweest.

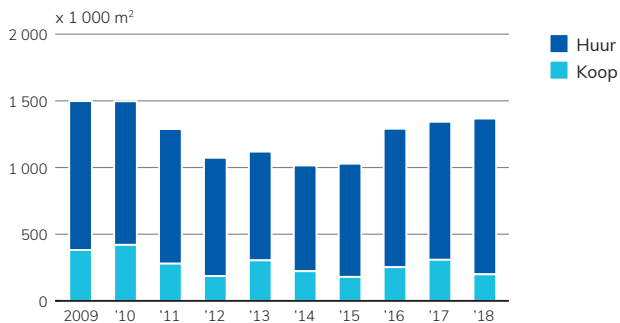
Vraag

Onder de vraag wordt verstaan het aantal vierkante meters kantoorruimte dat in gebruik wordt genomen voor kantoordoeleinden. Kantoorruimte die wordt opgenomen ten behoeve van een bestemmingswijziging, zoals bijvoorbeeld voor woningen, wordt niet als vraag meegenomen. Ook contractverlengingen en zogenoemde sale-and-leaseback transacties worden niet tot de vraag gerekend. Vraagcijfers hebben vrijwel altijd betrekking op ruimten van minimaal 200 vierkante meter.

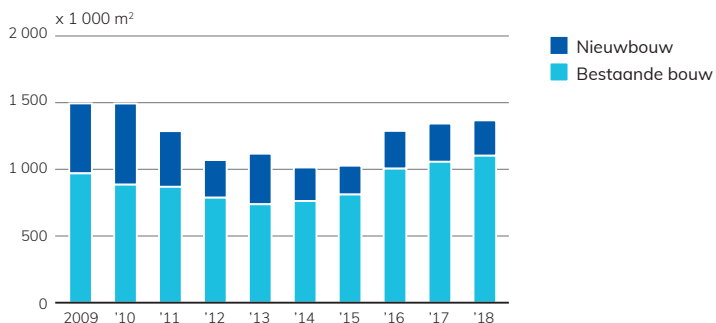
Vrije markt

Dit is de huur- en koopmarkt waarin projectontwikkelaars, bouwers en beleggers ruimten aanbieden voor veelal nog onbekende gebruikers.

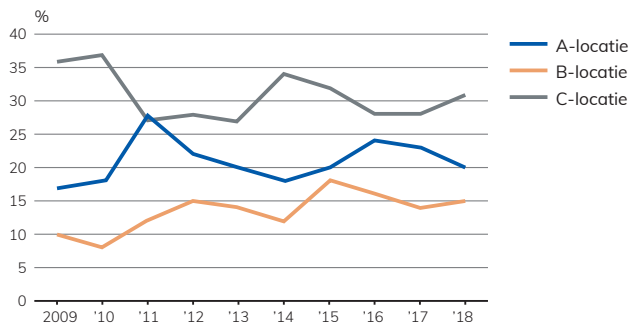
Vraag naar kantoorruimte naar eigendomssituatie

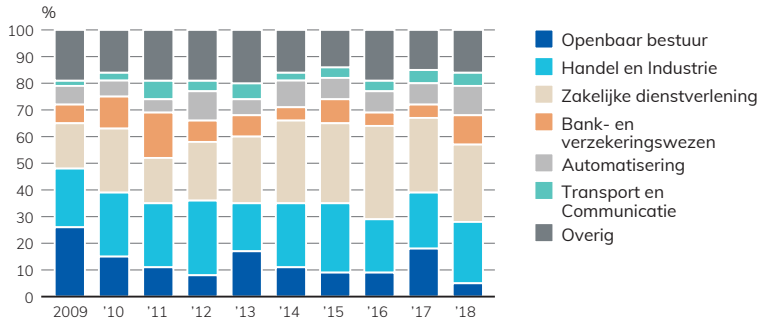
Vraag naar kantoorruimte naar gebouwtype

Vraag naar kantoorruimte naar bereikbaarheid

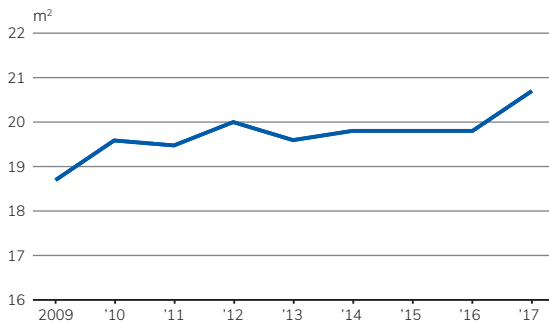
Vraag naar kantoorruimte per bedrijfstak/-klasse

31

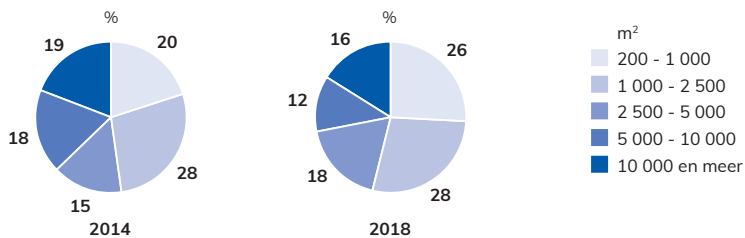
Vraag

Gemiddelde vloeroppervlakte per werkplek

Bron: NFC Index

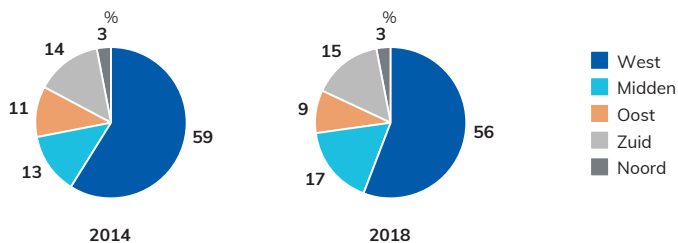
Vraag naar kantoorruimte naar grootteklasse

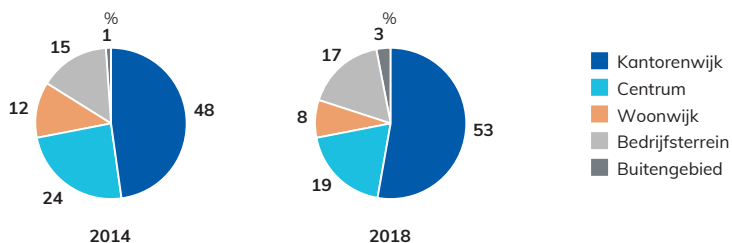
32

Vraag

Vraag naar kantoorruimte naar landsdeel

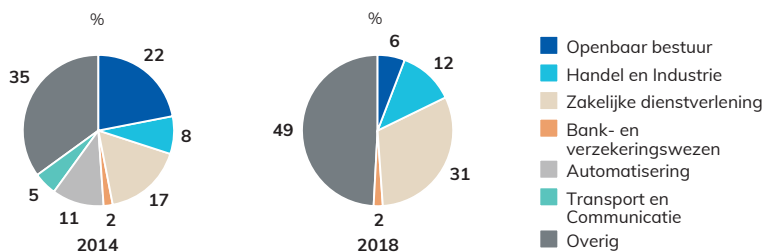
Vraag naar kantoorruimte naar locatietype

1 Vraag naar kantoorruimte per provincie

	2014 m ²	2015	2016	2017	2018
Groningen	13.000	11.000	10.500	16.000	26.000
Friesland	11.000	12.000	8.000	8.000	9.500
Drenthe	3.500	5.000	2.000	10.500	4.500
Overijssel	39.500	46.000	47.000	51.000	37.000
Gelderland	70.000	51.500	60.500	55.500	82.000
Utrecht	125.000	126.500	210.500	250.000	216.000
Flevoland	9.500	8.000	9.000	14.000	20.500
Noord-Holland	293.000	307.500	504.000	454.500	457.000
Zuid-Holland	305.000	316.000	255.000	291.000	309.000
Zeeland	4.500	1.000	4.500	29.500	12.000
Noord-Brabant	117.000	122.500	157.000	134.500	129.000
Limburg	24.000	22.000	22.000	27.500	63.500
Nederland	1.015.000	1.029.000	1.290.000	1.342.000	1.366.000

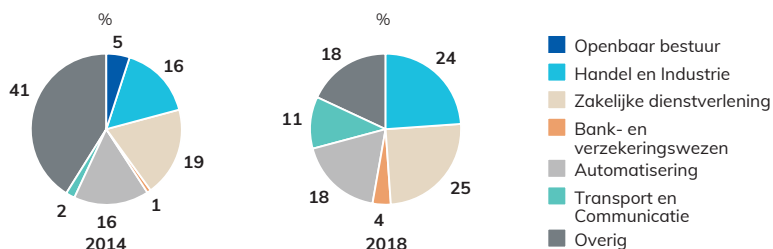
Vraag naar kantoorruimte in Noord-Nederland

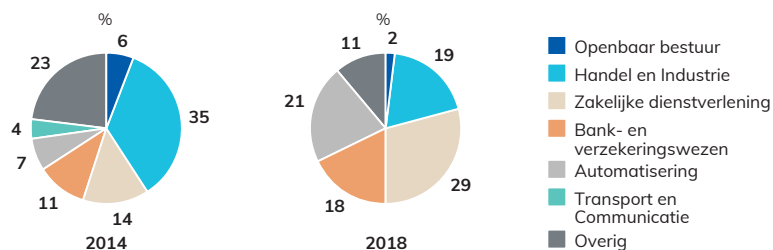
34

Vraag

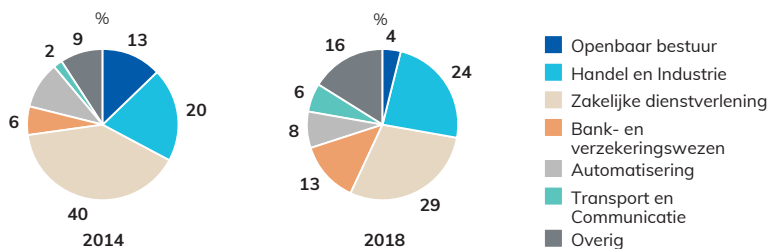
Vraag naar kantoorruimte in Oost-Nederland

Vraag naar kantoorruimte in Midden-Nederland

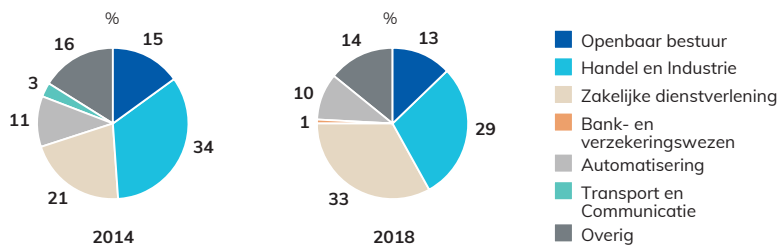

Vraag naar kantoorruimte in West-Nederland

35

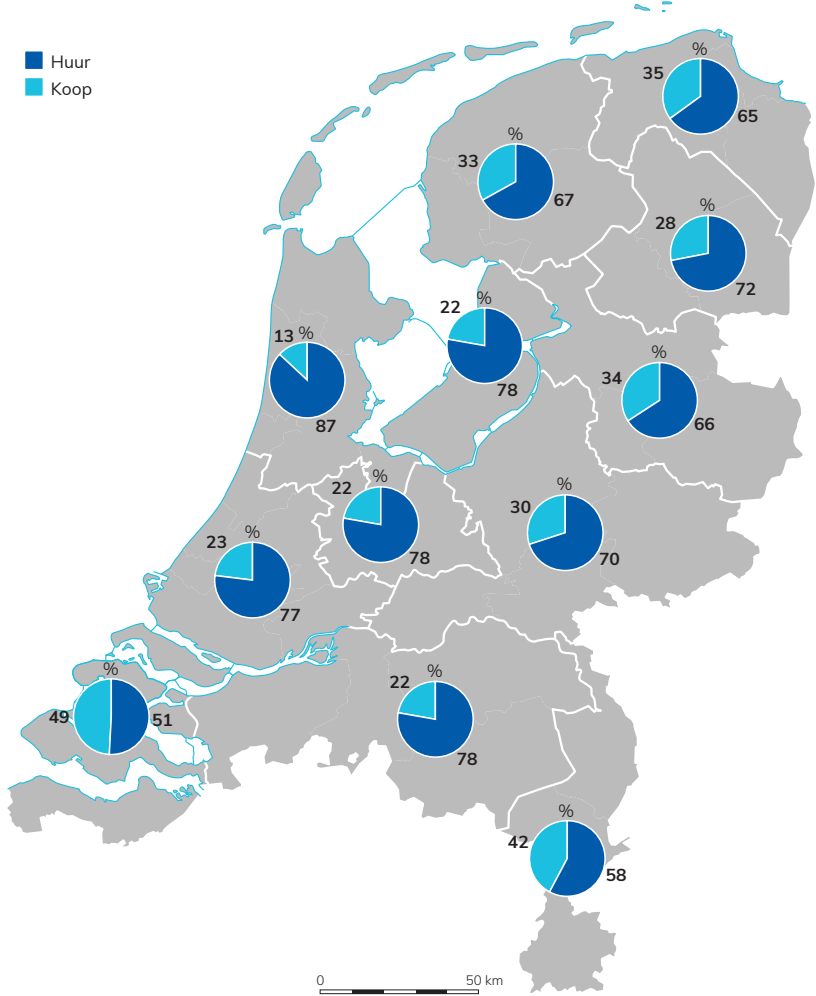
Vraag naar kantoorruimte in Zuid-Nederland

Vraag

Vraag naar kantoorruimte naar eigendomssituatie per provincie, 2009-2018

2 Vraag naar kantoorruimte per landsdeel

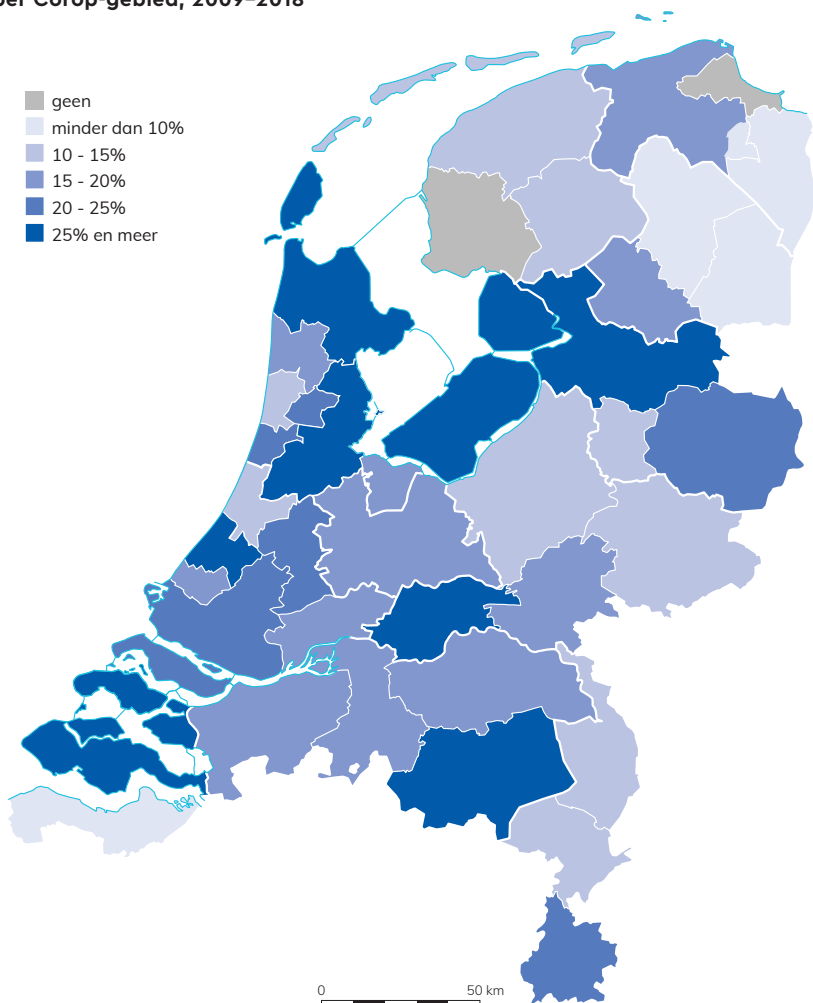
	2014 m ²	2015	2016	2017	2018
<i>Noord-Nederland</i>					
Groningen	9.500	9.500	9.000	14.500	23.500
Leeuwarden	9.500	9.500	6.000	3.500	6.000
Assen	3.500	4.000	1.500	3.500	1.500
<i>Oost-Nederland</i>					
Apeldoorn	12.000	6.500	19.000	5.000	12.000
Arnhem	24.000	24.500	20.000	14.500	29.500
Enschede	8.500	11.000	16.000	16.000	10.500
Hengelo	1.000	1.500	5.500	11.000	5.500
Nijmegen	12.000	3.000	3.500	10.500	11.500
Zwolle	14.000	30.000	12.000	11.500	12.000
<i>Midden-Nederland</i>					
Amersfoort	18.500	12.500	35.500	23.000	22.000
Utrecht	72.000	78.500	126.000	171.500	99.500
Almere	9.500	7.500	8.500	8.500	20.500
<i>West-Nederland</i>					
Amsterdam	219.500	229.500	393.500	354.000	325.500
Den Haag	96.000	75.500	52.000	103.500	60.500
Rotterdam	56.500	112.500	87.500	81.500	129.000
Haarlemmermeer	26.000	39.500	52.500	56.500	61.000
<i>Zuid-Nederland</i>					
Breda	26.500	19.000	57.500	16.000	24.000
Tilburg	9.000	2.500	18.500	9.500	3.000
Den Bosch	19.500	12.000	21.000	29.000	25.500
Eindhoven	28.500	59.500	34.000	56.500	48.500
Heerlen	5.000	6.500	5.000	10.500	15.500
Maastricht	6.500	5.500	8.000	10.500	4.000

37

Vraag

**Aandeel zakelijke dienstverlening in vraag naar kantoorruimte
per Corop-gebied, 2009-2018**

- geen
- minder dan 10%
- 10 - 15%
- 15 - 20%
- 20 - 25%
- 25% en meer

3 Vraag naar kantoorruimte per bedrijfstak/-klasse

	2014 %	2015	2016	2017	2018
Industrie	13	14	9	13	12
Bouwnijverheid	3	4	3	1	3
Handel en reparatie	8	9	8	7	8
Transport	2	3	3	3	3
Communicatie	1	1	1	2	2
Bank- en verzekeringswezen	5	8	5	4	11
Financiële zakelijke dienstverlening	3	5	3	5	5
Overige zakelijke dienstverlening	28	25	32	24	24
Automatisering	10	8	8	8	11
Openbaar bestuur	11	9	9	18	5
Onderwijs en gezondheidszorg	8	5	10	7	7
Overig	8	9	9	8	9

Aanbod

De basis voor de registratie van het aanbod wordt voor een belangrijk deel gevormd door cijfers die worden gepubliceerd door *RealNext* en *Funda In Business*. Alleen ruimten die tot de vrije markt behoren, worden geregistreerd. Alhoewel deze aanbodcijfers redelijk betrouwbaar zijn, vindt toch nog een uitgebreide controle plaats ter voorkoming van dubbeltellingen en de registratie van ruimten die niet tot de feitelijke kantorenmarkt kunnen worden gerekend.

Naast het totale aanbod van kantoorruimte wordt in deze publicatie ook aandacht geschonken aan het zogenoemde structurele aanbod van kantoren. Opgemerkt moet worden dat de analyse van het structurele aanbod zich in hoofdzaak beperkt tot de vier grote kantorensteden van Nederland: Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht.

Begripsomschrijvingen

Aanbod

Onder aanbod wordt verstaan gebouwen waarin minimaal 500 vierkante meter kantoorruimte te huur of te koop wordt aangeboden. Het aanbod wordt gemeten aan het eind van het kalenderjaar en omvat uitsluitend reeds opgeleverde en/of nog in aanbouw zijnde kantoren. Projecten die in voorbereiding zijn en derhalve nog moeten worden gebouwd, worden in het aanbod niet meegeteld. Aanbod is hier niet identiek aan leegstand, dat wil zeggen dat de aangeboden kantoorruimte niet leeg hoeft te staan.

41

Nieuwbouw

Hiertoe worden gerekend kantoren die niet ouder zijn dan twee jaar en kantoren die nog niet eerder in gebruik zijn geweest.

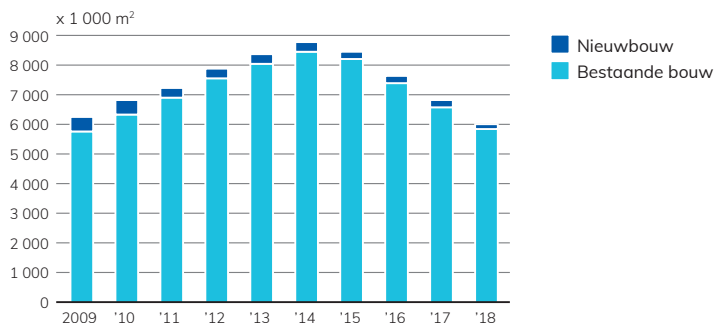
Structureel aanbod

Er is sprake van structureel aanbod indien in een kantoorgebouw gedurende drie achtereenvolgende jaren steeds dezelfde vierkante meters worden aangeboden.

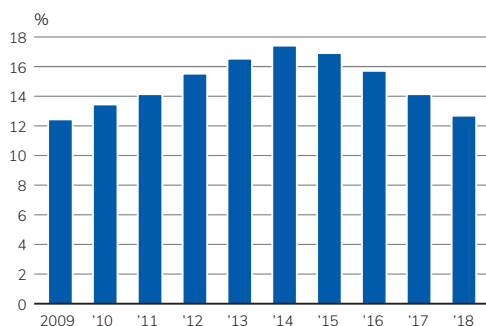
Voorraad

Met voorraad wordt bedoeld het totaal van leegstaande en in gebruik zijnde kantoren. Ook kantoren die op het moment van registratie nog in aanbouw zijn, worden tot de voorraad gerekend.

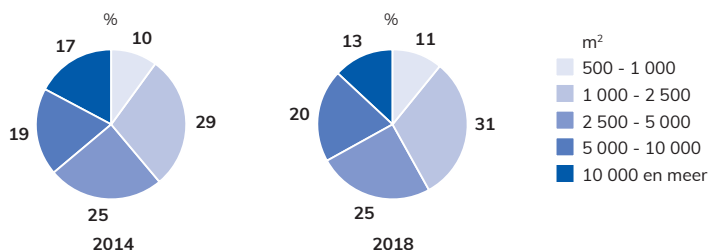
Aanbod van kantoorruimte naar bouwtype

Aanbod van kantoorruimte als percentage van de voorraad

Aanbod van kantoorruimte naar grootteklasse

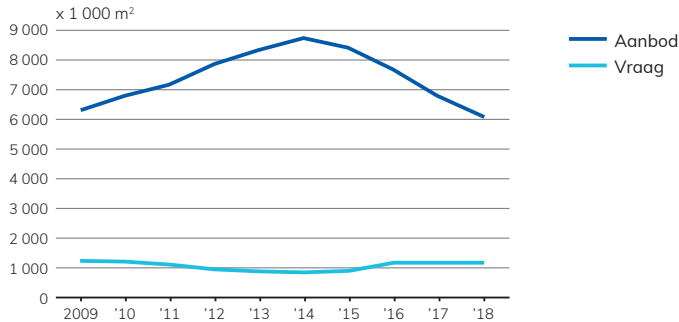
1 Aanbod van kantoorruimte per provincie, 31 december

	2014 m ²	2015	2016	2017	2018
Groningen	147.500	130.500	139.500	131.500	104.500
Friesland	121.500	154.500	158.500	122.000	90.500
Drenthe	95.000	107.500	118.500	120.500	107.500
Overijssel	423.500	434.500	410.500	359.000	340.500
Gelderland	695.000	653.500	618.000	545.000	488.500
Utrecht	1.191.000	1.152.000	1.105.500	958.000	837.000
Flevoland	239.500	241.000	235.000	190.000	170.000
Noord-Holland	2.185.000	1.957.000	1.588.500	1.321.500	1.158.000
Zuid-Holland	2.547.000	2.484.000	2.182.000	2.047.500	1.849.000
Zeeland	39.000	36.000	40.000	35.000	31.000
Noord-Brabant	773.000	781.000	720.000	662.000	557.500
Limburg	290.000	321.500	334.000	304.000	298.000
Nederland	8.747.000	8.453.000	7.650.000	6.796.000	6.032.000

43

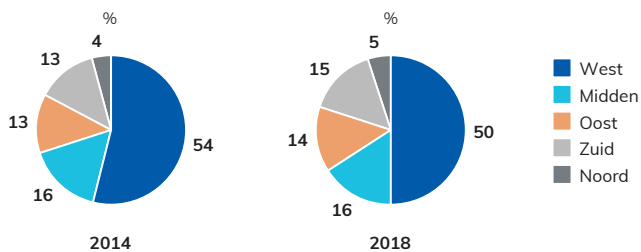
Aanbod

Vraag en aanbod op de vrije markt

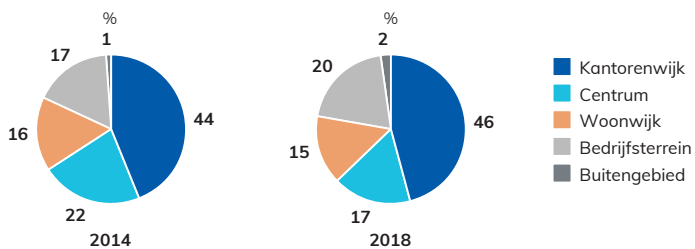
Aanbod van kantoorruimte naar landsdeel

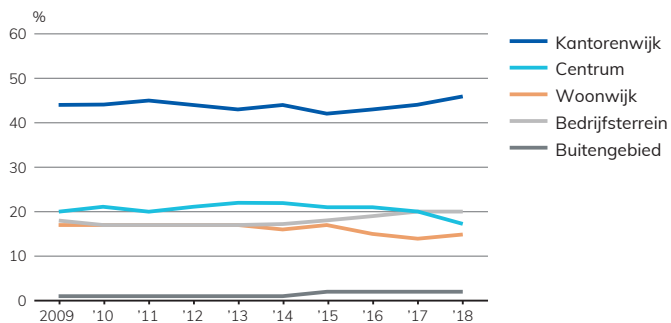
44

Aanbod

Aanbod van kantoorruimte naar locatietype

Aanbod van kantoorruimte naar locatietype

2 Aanbod van kantoorruimte naar leeftijd per provincie, 31 december 2018

	0-2 jaar	3-7 jaar	8-12 jaar	13-17 jaar	18 jaar en ouder
	%				
Groningen	0	0	7	5	88
Friesland	0	0	9	3	88
Drenthe	0	0	4	52	44
Overijssel	0	0	9	14	77
Gelderland	0	0	3	12	85
Utrecht	1	0	2	13	84
Flevoland	0	1	15	11	73
Noord-Holland	7	2	4	8	79
Zuid-Holland	0	1	7	9	83
Zeeland	0	0	9	19	72
Noord-Brabant	1	1	5	9	84
Limburg	0	0	6	10	84

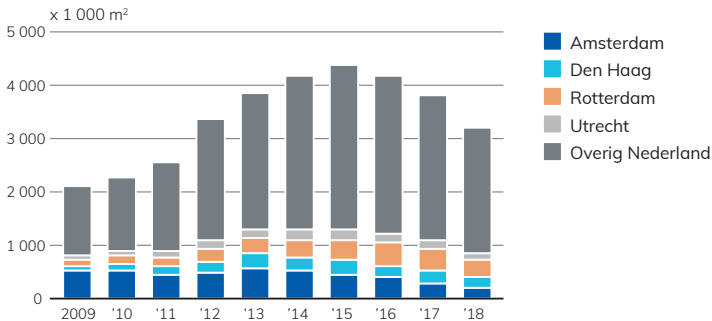
45

Aanbod van kantoorruimte naar leeftijd, 31 december 2018

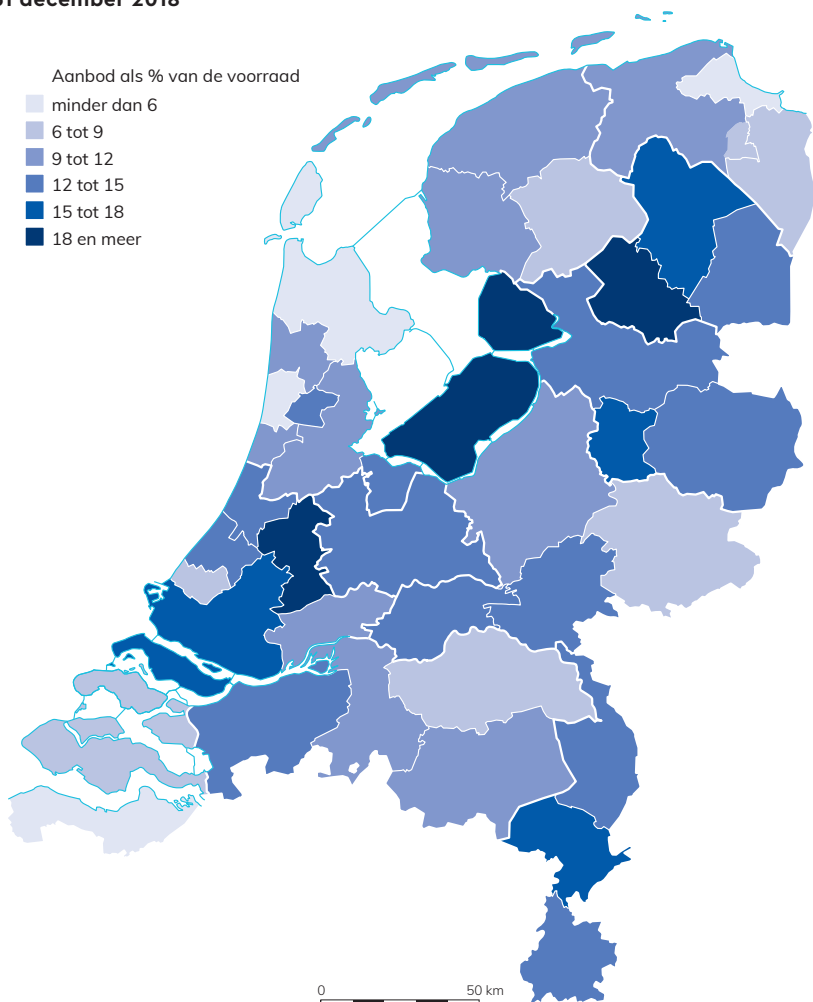
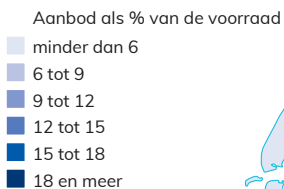

Aanbod

Structureel aanbod van kantoorruimte

Aanbod van kantoorruimte per Corop-gebied, 31 december 2018

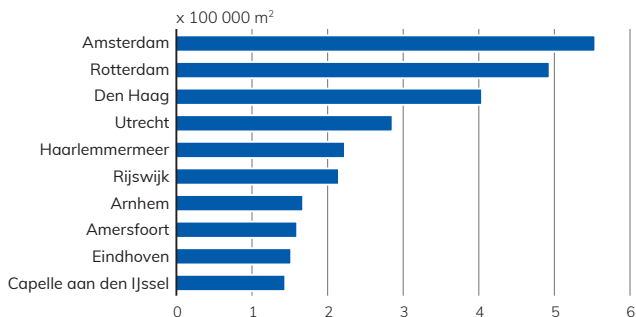
3 Aanbod van kantoorruimte per landsdeel, 31 december

	2014 m ²	2015	2016	2017	2018
Noord-Nederland					
Assen	49.500	54.000	45.500	52.000	45.500
Groningen	131.000	108.500	114.000	111.500	86.500
Leeuwarden	88.500	107.000	107.500	78.500	58.000
Oost-Nederland					
Apeldoorn	173.000	116.500	91.500	96.000	100.500
Arnhem	205.500	219.000	235.500	187.000	167.000
Enschede	79.500	87.500	78.000	74.000	74.000
Hengelo	51.000	55.500	46.500	37.000	36.500
Nijmegen	64.000	70.000	59.500	60.000	55.500
Zwolle	147.000	145.000	144.000	123.000	114.000
Midden-Nederland					
Almere	201.000	196.000	197.500	160.000	127.000
Amersfoort	206.500	211.500	211.000	186.500	158.500
Utrecht	444.000	400.000	388.000	320.000	287.500
West-Nederland					
Amsterdam	1.169.500	971.000	799.000	631.500	553.500
Den Haag	560.000	574.500	465.000	435.000	405.500
Haarlemmermeer	326.500	301.000	257.000	225.500	222.500
Rotterdam	798.500	725.500	617.000	548.000	493.500
Zuid-Nederland					
Breda	127.000	147.500	123.000	110.000	113.500
Den Bosch	135.500	123.000	117.500	98.000	94.000
Eindhoven	233.000	225.000	197.500	205.000	152.000
Heerlen	58.000	76.000	80.500	73.000	73.000
Maastricht	94.000	90.000	82.500	64.500	64.000
Tilburg	62.000	61.500	61.000	51.500	50.500

47

Aanbod

Gemeenten met het grootste aanbod van kantoorruimte, 31 december 2018

Huurprijzen

De statistieken van de huurprijzen hebben betrekking op markthuren die zijn berekend op basis van gerealiseerde verhuurtransacties. Gegevens over verhuurtransacties worden in Nederland verzameld en gepubliceerd door Vastgoedmarkt en PropertyNL. De hier berekende markthuren zijn ongewogen gemiddelden. Daarbij zijn extreem hoge en lage prijzen buiten beschouwing gelaten. Er is een onderscheid gemaakt tussen huurprijzen voor bestaande gebouwen en huurprijzen voor nieuwe kantoren. Bij de berekening van de huurprijzen is geen rekening gehouden met zogenoemde *incentives*, zoals verhuisvergoedingen, inrichtingsbijdragen of huurvrije jaren. Informatie over *incentives* is in Nederland niet vrij beschikbaar.

Naast de gemiddelde huurprijzen zijn in deze publicatie ook huurprijzen van eersteklas kantoren op toplocaties vermeld. Daarbij gaat het om tophuren in Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht.

Voorts geeft dit hoofdstuk informatie over werkplekkosten in kantoorgebouwen. Daartoe behoren huisvesting (huur en onderhoud), informatie- en communicatietechnologie, overige interne diensten en middelen (schoonmaak, catering, werkplekinrichting en kantoorartikelen), externe voorzieningen (thuiswerkplekken en lease-auto's) en facility management. De gegevens komen uit de Netherlands Facility Costs Index. De NFC Index is een onafhankelijke coöperatie van aangesloten organisaties uit overheid en bedrijfsleven. Gerelateerde activiteiten zijn per vierkante meter verhuurbaar vloeroppervlak geïnventariseerd en omgerekend naar de mediane werkplek, die in 2017 een vloeroppervlakte van 20,7 vierkante meter had. Sinds 2016 hanteert de NFC Index de ratio kosten per vierkante meter verhuurbaar vloer-

oppervlak. De NCF Index is gebaseerd op 125 gebouwen of gebouwcomplexen met een totale oppervlakte van 2,09 miljoen vierkante meter.

De servicekosten zijn gebaseerd op 639 kantoren met een totale vloeroppervlakte van 4,1 miljoen vierkante meter.

Begripsomschrijvingen

Huurprijs

Dit is de prijs per vierkante meter verhuurbaar vloeroppervlak per jaar, exclusief BTW, servicekosten en huurderspecifieke inrichtingskosten.

49

Inflatie

Hieronder wordt verstaan de gemiddelde prijsverandering van goederen en diensten die huishoudens voor hun levensonderhoud aanschaffen. De inflatie wordt uitgedrukt in de zogeheten Consumenten Prijs Index (CPI) van het CBS.

Servicekosten

Servicekosten zijn kosten die verband houden met het gebruik en onderhoud van kantoren, zoals energie, schoonmaak algemene ruimten, gevelreiniging, groenonderhoud, technisch onderhoud machines en beveiliging.

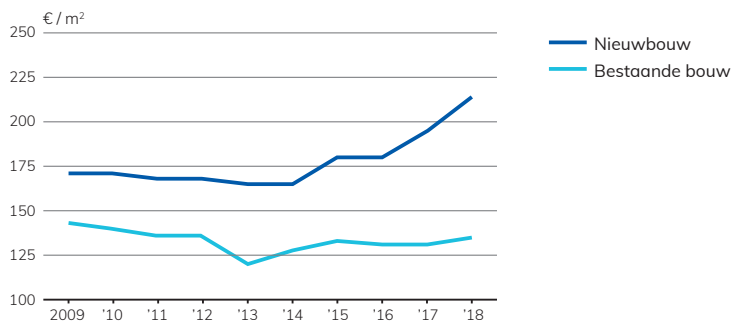
Toplocatie

Dit is een gebied in een stad met een hoogontwikkelde stedelijke economie en een sterk gediversifieerde zakelijke dienstverlening, waar zich een sterke concentratie van hoogwaardige kantoorfuncties voordoet.

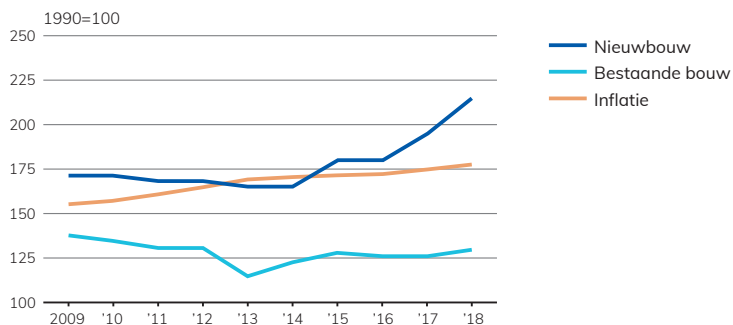
Verhuurbaar vloeroppervlak

Dit is het bruto vloeroppervlak minus het constructieoppervlak, de verticale verkeersruimten en de installatieruimten. De omschrijving van het verhuurbaar vloeroppervlak is vastgelegd in de NEN 2580.

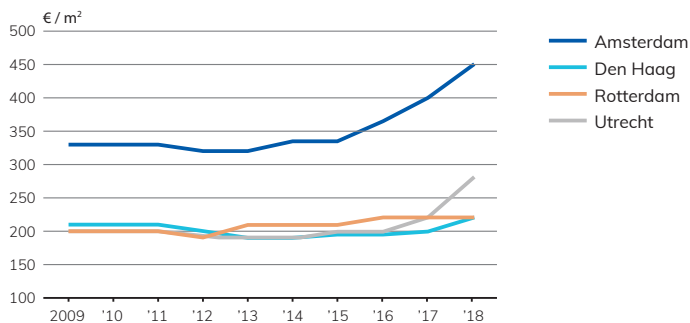
Gemiddelde huurprijs van kantoorruimte

Gemiddelde huurprijs en inflatie

Huurprijzen van eersteklas kantoren op toplocaties

1 Gemiddelde huurprijs van bestaande kantoorruimte per landsdeel

	2014 € / m ²	2015	2016	2017	2018
<i>Noord-Nederland</i>					
Groningen	105	114	125	122	126
Leeuwarden	95	95	105	105	100
Assen	90	90	80	90	90
<i>Oost-Nederland</i>					
Apeldoorn	105	105	95	113	105
Arnhem	120	113	120	130	124
Enschede	90	93	90	110	116
Hengelo	90	90	90	100	92
Nijmegen	115	100	110	115	121
Zwolle	92	95	114	114	114
<i>Midden-Nederland</i>					
Amersfoort	111	107	117	115	121
Utrecht	155	158	150	158	171
Almere	111	111	95	95	115
<i>West-Nederland</i>					
Amsterdam	190	192	197	205	216
Den Haag	150	148	140	141	149
Rotterdam	134	139	144	146	161
Haarlemmermeer [1]	145	145	151	151	152
<i>Zuid-Nederland</i>					
Breda	121	129	126	126	132
Den Bosch	135	125	127	134	128
Tilburg	120	124	124	111	107
Eindhoven	114	119	115	121	137
Heerlen	85	85	85	90	105
Maastricht	108	102	102	110	115

[1] exclusief Schiphol

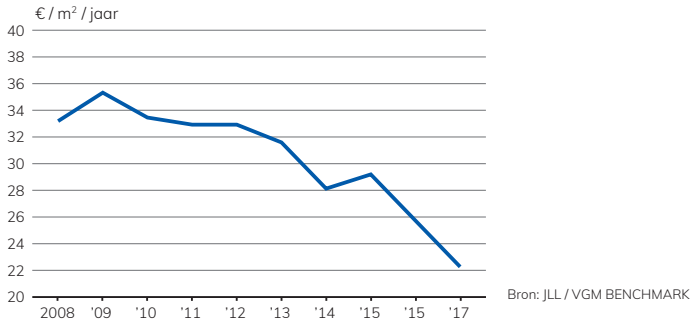

2 Mediane werkplekkosten in kantoorgebouwen

	2013 €	2014	2015	2016	2017
Strategisch facility management	9	6	5	8	13
Gebouw & infrastructuur	235	232	245	249	259
Mens & organisatie	68	65	65	71	71
ICT	138	130	127	126	123
Horizontale functies	12	11	10	12	14
totaal	462	444	452	466	480

Bron: Netherlands Facility Costs Index

Gemiddelde servicekosten van kantoorgebouwen

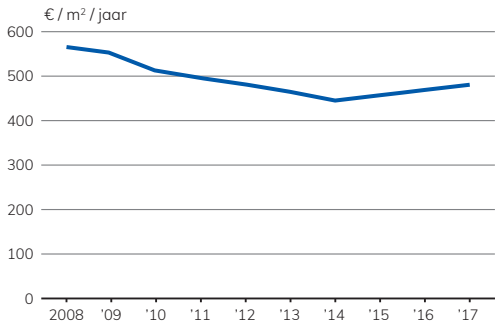
Mediane werkplekkosten naar functies, 2017

Bron: Netherlands Facility Costs Index

53

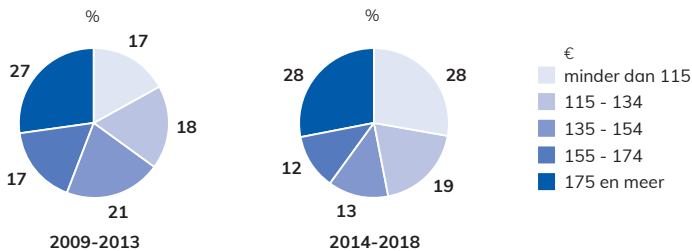
Mediane werkplekkosten in kantoorgebouwen

Bron: Netherlands Facility Costs Index

Huurprijzen

Vraag naar kantoorruimte naar huurprijs

Beleggingen

Onder het beleggen in kantoren wordt verstaan het vastleggen van vermogen in onroerend goed met als doel uit de exploitatie en verkoop een toekomstige stroom geldelijke opbrengsten te realiseren. Investeringsbedragen in kantoren waarbij het de eigenaar primair is te doen om de diensten en producten die het onroerend goed hem kunnen leveren, vallen niet onder het beleggen.

Individuele beleggingstransacties worden in Nederland gepubliceerd in Vastgoedmarkt en PropertyNL. De investeringsbedragen die in deze publicatie worden vermeld, zijn grotendeels hieraan ontleend. Daarnaast zijn ook zelf verzamelde gegevens gebruikt. De vermelde bedragen hebben betrekking op directe beleggingen in kantoren. Hiervan is sprake wanneer een belegger én een meerderheidsbelang heeft in het vastgoed, én de directe zeggenschap heeft over het vastgoedmanagement.

Begripsomschrijvingen

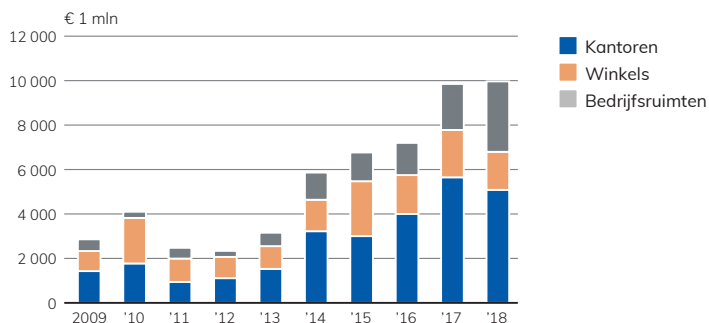
Institutionele beleggers

Dit zijn financiële instellingen die als uitvloeisel van hun hoofdfunctie met een zekere regelmaat de beschikking krijgen over gelden waarvoor een met name langlopende belegging moet worden gezocht. Instellingen die als zodanig kunnen worden aangemerkt, zijn pensioenfondsen, verzekeringsmaatschappijen en beleggingsinstellingen.

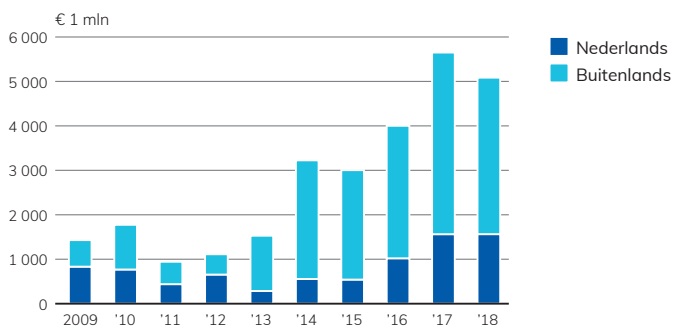
Professionele beleggers

Deze groep omvat de institutionele beleggers en de al dan niet aan de beurs genoteerde vastgoedfondsen.

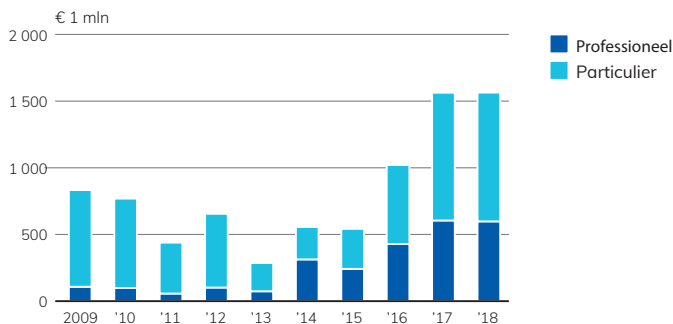
Beleggingen in commercieel vastgoed

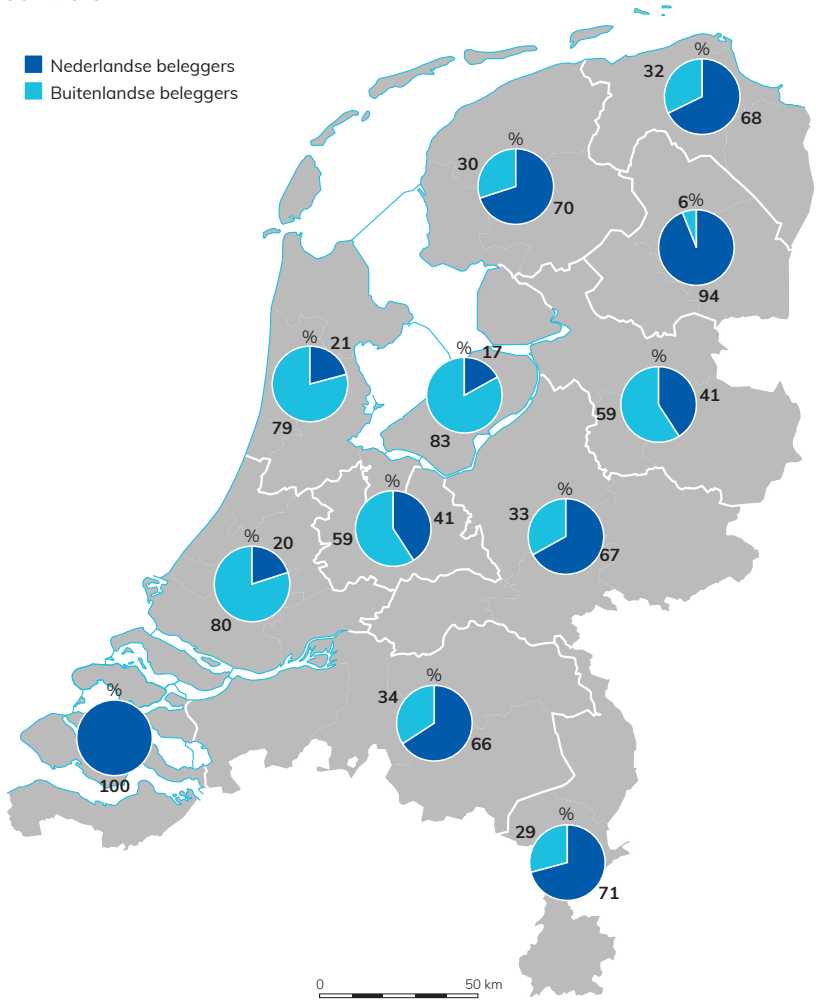
Beleggingen in kantoren naar nationaliteit

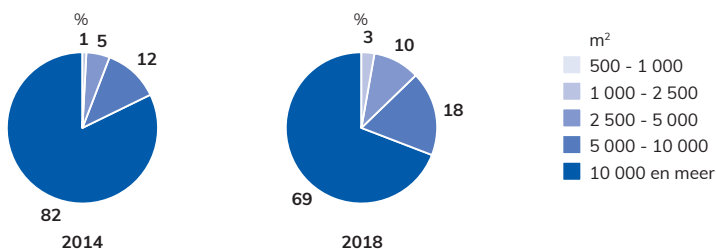
Beleggingen in kantoren door nederlandse beleggers

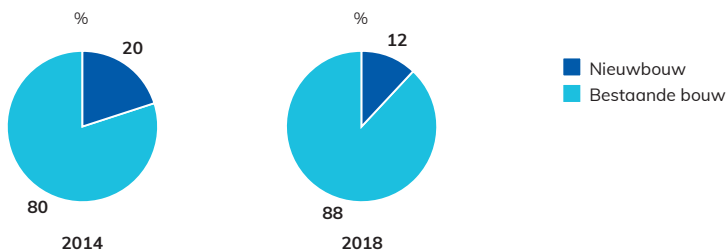
Beleggingen in kantoren naar nationaliteit per provincie, 2009-2018

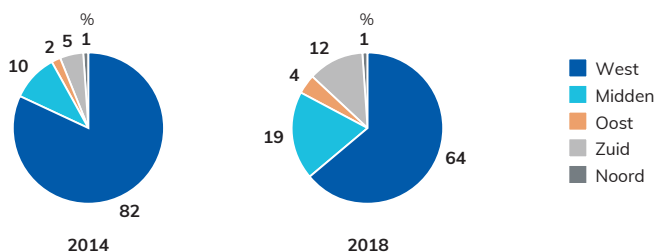
Beleggingen in kantoren naar grootteklasse

Beleggingen in kantoren naar bouwtype

Beleggingen in kantoren naar landsdeel

1 Beleggingen in kantoren per provincie

	2010 %	2012	2014	2016	2018
Groningen	1	-	1	1	1
Friesland	1	-	-	-	-
Drenthe	-	-	-	-	-
Overijssel	5	-	1	1	2
Gelderland	6	-	-	1	2
Utrecht	12	2	11	16	19
Flevoland	-	-	-	1	-
Noord-Holland	31	38	48	48	36
Zuid-Holland	34	16	34	29	28
Zeeland	-	-	-	-	-
Noord-Brabant	7	44	4	3	10
Limburg	3	-	1	-	2

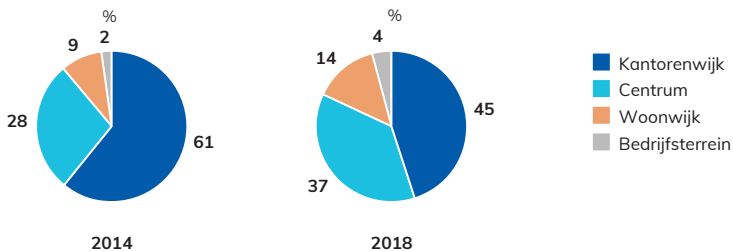
59

2 Beleggingen in kantoren naar type belegger

	2010 € 1 mln	2012	2014	2016	2018
Nederlandse beleggers	769	655	556	1.021	1.564
waarvan					
Pensioenfondsen	23	2	207	145	176
Verzekeringsmaatschappijen	-	-	-	192	110
Vastgoedfondsen	48	56	42	91	296
Particuliere beleggers	670	506	242	477	966
Buitenlandse beleggers	1.005	457	2.669	2.981	3.521
waarvan					
Duitse beleggers	926	379	855	521	942

Beleggingen

Beleggingen in kantoren naar locatietype

Rendementen

Een belangrijk beoordelingscriterium dat beleggers hanteren bij investeringsbeslissingen is het bruto aanvangsrendement. Gegevens over gerealiseerde bruto aanvangsrendementen worden in Nederland gepubliceerd door onder meer Vastgoedmarkt en PropertyNL.

Bij de bruto aanvangsrendementen die tot stand komen, kan een onderscheid worden gemaakt tussen de Randstad en de rest van Nederland, en tussen de beste locaties en overige locaties.

Een index die het totale rendement op directe vastgoedbeleggingen registreert, is de IPD Nederlandse Vastgoedindex. Deze index wordt samengesteld door MSCI. Voor het bepalen van het totale rendement vindt jaarlijks een waardevaststelling van de onderliggende objecten plaats. De index heeft betrekking op vastgoedbeleggingen die gedurende het gehele jaar in portefeuille worden gehouden. De gegevens worden aangeleverd door een groot aantal grote en middelgrote institutionele beleggers en vastgoedfondsen.

Begripsomschrijvingen

Bruto aanvangsrendement

Het bruto aanvangsrendement wordt gedefinieerd als de bruto jaarhuur op het moment van aankoop als percentage van de totale investering.

Netto aanvangsrendement

Dit wordt gedefinieerd als de netto jaarhuur op het moment van aankoop als percentage van de totale aankoopprijs inclusief verwervingskosten en overdrachtsbelasting.

Randstad

Onder de Randstad verstaan we de stedenring in het westen van het land plus de gebieden die aan weerszijden gelegen zijn. De stedenring loopt van Dordrecht via Rotterdam, Delft, Den Haag, Leiden, Haarlem, Amsterdam en Hilversum naar Utrecht.

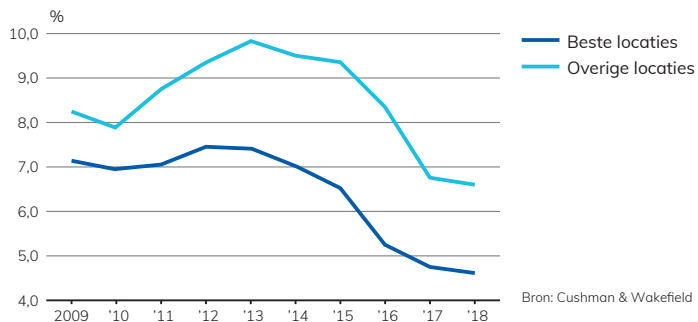
Toplocatie

Dit is een gebied in een stad met een hoogontwikkelde stedelijke economie en een sterk gediversifieerde zakelijke dienstverlening, waar zich een sterke concentratie van hoogwaardige kantoorfuncties voordoet.

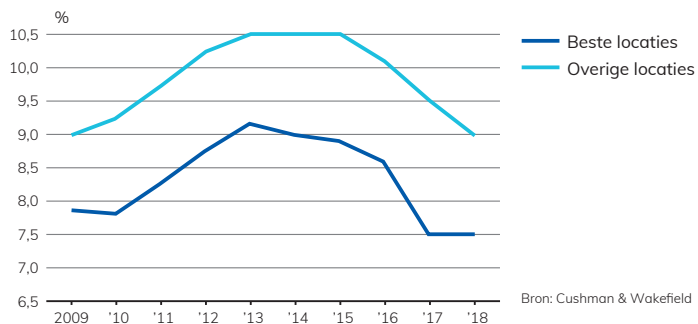
Totale rendement

Dit wordt berekend als de som van de waardestijging (exclusief investeringen) en de netto huurinkomsten, uitgedrukt als een percentage van de gemiddelde waarde gedurende het jaar. De netto huurinkomsten worden berekend door de bruto huurinkomsten gedurende het jaar te verminderen met de exploitatiekosten. Hiertoe worden gerekend: belastingen, erfpacht, verzekering, objectbeheer, onderhoud, kosten voor huurdermutaties, verhuur- en marketingkosten en overige kosten.

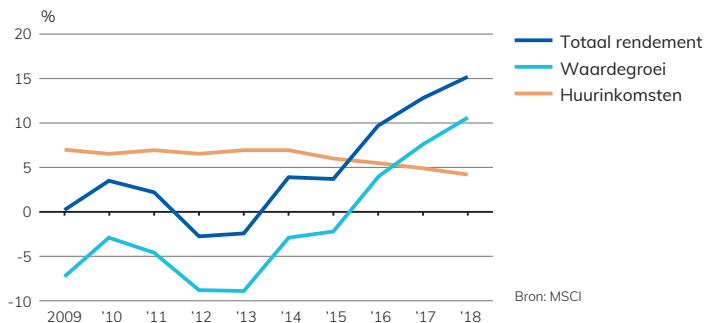
Gemiddelde bruto aanvangsrendementen in de Randstad

Gemiddelde bruto aanvangsrendementen buiten de Randstad

Rendement op kantoren

1 Gemiddelde bruto-aanvangsrendementen van kantoren

	2010 %	2012	2014	2016	2018
<i>Randstad</i>					
Beste locaties	6,95	7,45	7,00	5,25	4,60
Overige locaties	7,90	9,35	9,50	8,35	6,60
<i>Buiten Randstad</i>					
Beste locaties	7,80	8,75	9,00	8,60	7,50
Overige locaties	9,25	10,25	10,50	10,10	9,00

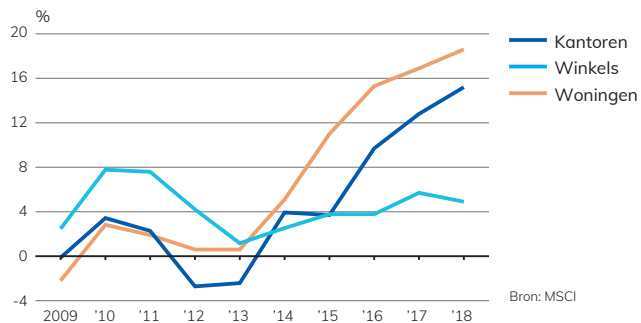
Bron: Cushman & Wakefield

2 Rendement op kantoren

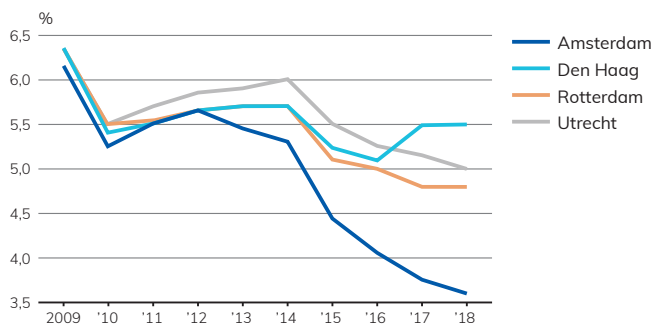
	2010 %	2012	2014	2016	2018
Totaal rendement	3,5	-2,7	3,9	9,7	15,2
Waardegroei	-2,9	-8,8	-2,9	4,0	10,6
Huurinkomsten	6,6	6,6	7,0	5,5	4,2

Bron: MSCI

Totaal rendement op vastgoed

Netto aanvangsrendementen op toplocaties

Bijlage

Grote gemeenten in Nederland

Indeling van Nederland in Corop-gebieden

Trefwoordenregister

Aanbod 41,42,43,44,45,46,47	Nederlandse beleggers 55,56,57	
A-locatie 29,30	Netto aanvangsrendementen 61,64	
Automatiseringsbedrijven 34,35,39	Netto huurinkomsten 61	
	Netto vloeroppervlakte (nvo) 25,26	
Bank- en verzekeringswezen 34,35,39	Nieuwbouw 12,15,25,27,30,42,50,	
BDB-index 25	52,58	
Bedrijfsterrein 10,12,32,44,59	Onderwijs 14,39	
Beleggingen 55,56,57,58,59	Onttrekking 14,16	
Bestaande bouw 29,30,42,50,51,58	Openbaar bestuur 34,35,39	
B-locatie 29,30	Overheid 38	
Bouwkosten 25,26,27		
Bruto aanvangsrendementen 61,62,63	Particuliere beleggers 55,56	67
Buitenlandse beleggers 56,57	Pensioenfondsen 55,57	
	Professionele beleggers 55,56,57	
Centrum 10,12,32,44,59		
C-locatie 29,30	Randstad 61,62,63	
Communicatiebedrijven 34,35,39	Rendementen 61,62,63,64	
Duitse beleggers 57	Servicekosten 49,51	
	Sloop 14	
Eigenbouw 29,36	Structureel aanbod 41,45	
Eigendom 10,12,30,36		
Energielabel 22	Totaal rendement 61,62,63,64	
Exploitatiekosten 61	Toplocatie 49,50,61	
Financiële zakelijke dienstverlening 39	Vastgoedfondsen 55,57	
	Vastgoedindex 61,62,63	
Handel 34,35,39	Verhuurbaar vloeroppervlak 9,49	
Hotels 14	Verzekeringsmaatschappijen 53,55	
Huur 10,12,17,18,19,20,21,30	Voorraad 9,10,11,13,14,15,16,17,18,	
Huurinkomsten 61,62,63	19,20,21,22,42,46	
Huurprijzen 49,50,51,52,53	Vraag 29,30,31,32,33,34,35,36,37,	
	38,43,53	
Incentives 49	Vrije markt 29,43	
Industrie 34,35,39		
Inflatie 49,50	Waardegroei 61,62,63	
Institutionele beleggers 55,57	Werkplek 49	
Inwoners 16,17,18,19,20,21,23	Werkplekkosten 49,52,53	
	Woonwijk 10,12,32,44,59	
Kantoor 9,31		
Kantoorgebruikers 33	Zakelijke dienstverlening 34,35,39	
Kantorenwijk 10,12,32,44,59		
Koop 10,12,30		
Leegstand 41		
Locatietypen 10,12,32,44,59		

Rudolf Bak is zelfstandig planadviseur, marktanalist en dataleverancier. Van hem verscheen ook Kantorenatlas Nederland, Wie is wie in het commercieel vastgoed en Logistiek vastgoed in Cijfers.

NVM is de grootste Nederlandse vereniging voor makelaars en taxateurs. De vakgroep NVM Business is gespecialiseerd in commercieel vastgoed (kantoren, bedrijfsgebouwen, winkels en horeca) en geeft via educatie en research doelgerichte ondersteuning aan de aangesloten leden. Daarnaast zorgt zij voor belangenbehartiging richting overheid en politiek.

Wat is het totale rendement op kantoren? Hoeveel vierkante meter kantoorruimte is er in Amsterdam of in Maastricht? Welke ontwikkeling heeft de huurprijs de afgelopen jaren te zien gegeven?

Het antwoord vindt u in **Kantoren in Cijfers**. Het verschaft u actuele statistische informatie over bijna alle aspecten van de Nederlandse kantorenmarkt, zoals de voorraad kantoorruimte, vraag en aanbod, de beleggingsmarkt, bouwkosten van kantoren, huurprijzen en rendementen.

Kantoren in Cijfers is een onmisbare steun als u zich snel wilt oriënteren op de Nederlandse kantorenmarkt.